

Irodalom:

- Bernstein Béla, *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók* (1898; 1939²; új lenyomatban: H. n. [Budapest]: Múlt és Jövő Kiadó, 1998)
- Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948)
- Spira György, *A pestiek Petőfi és Haynau között* (Budapest: Enciklopédia Kiadó, 1998)
- Schweitzer József, “Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc emléke a magyarországi zsidóság irodalmában”, in: “*Quasi liber et pictura*”. *Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára* (Budapest: ELTERégészettudományi Intézet, 2004), pp. 449–454

(a) 1848. március 16: Egy levélből¹

Kiadások:

- Grünvald Fülöp, “Pesti levél Hochmuth Ábrahámnak 1848. március 17-éről”, *Libanon*, 8 (1943), pp. 72–74
- Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 47–48

1848. március 16

(...) Tegnap kivilágították a várost. Polgárok és zsidók válogatás nélkül vonultak órségre. (...) A rend és nyugalom mintaszerű volt. A várat, az invalidusok házát és valamennyi királyi épületet kivilágították. Ma reggel nagyon megnyugtató hírek érkeztek Bécsből. A király engedett. (...) Amikor az itteni polgárok a nyugalmat nem látták többé veszélyeztetve Pesten, néhányan ki akarták zárni a zsidókat a nemzetörségből és az izraeliták egyenlősítése ellen léptek fel. A diákok megneszelték ezt és összegyülekeztek. Felszólították a zsidókat, hogy legyenek bátrak, gyülekezzenek és tegyenek meg mindent, hogy biztosítsák a győzelmet. A polgárság délután tárgyalni kezdett a biztonsági bizottsággal. (...) Ezután rögtön összeült az előljárárság, és feloszlatta a községi tanácsot. Minek még ezután előljárók? Kunewalder hivatalát a magisztrátus kezébe helyezte, azzal a megjegyzéssel, hogy mostantól fogva csak egy hitközséget akarunk alkotni, s ezt ujjongással és éljenzéssel fogadták. Holnap megy Kunewalder Pozsonyba a küldöttséggel. (...) Több izraelitát is beválasztottak a Bécsbe induló küldöttségbe.

(...)

¹ Hochmuth Ábrahámnak (1816–1889), aki akkor a miskolci zsidó iskola igazgatója, a Magyarító egyesület választmányi tagja volt.

(b) 1848. március 17

A honi izraeliták belügyeit Kezelő választmány körlevele²

K i a d á s o k :

Bernstein Béla, *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók* (1898; 1939²; új lenyomatban: H. n. [Budapest]: Múlt és Jövő Kiadó, 1998), pp. 27–28

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 49–50

Zsidó Budapest: Emlékek, szertartások, történelem, p. 144 (részlet)

Jewish Budapest: Monuments, Rites, History (Budapest: Central European University Press, 1999), p. 101–102 (részlet)

Tisztelt honfiak!

Nagy esemény ment véghez; ami csaknem mindenütt véres áldozatokba került, a két testvér és szomszéd fővárosaink dicsőségére legyen mondva, itt a lakosok egyértelműsége által, békés és törvényes úton vívatott ki és hasonló siker fog, mint reméljük, a magyarok józan és erélyes szabadságszeretete által, az egész országban elérteni.

Pest és Buda városa átestek békés reformukon. (...)

Ezen nagyszerű mozgalomban semmiféle személy-, rang- vagy valláskülönbség nem volt és nem is észrevehető; – mind a bátor izr. tanuló ifjúság, mind a városok egyéb izraelita lakosai, első pillanattól fogva egybeforradtak az összes népességgel, és egyesek mint az igazgató népválasztmány tagjai ülnek együtt a városháznál; szintúgy sokan közülök felfegyverkezve a bátorságörben részt vesznek. Ők magyarok és nem zsidók, mint külön nemzetbeliek, mert ők, és mi mindnyájan csak akkor leszünk külön vallásfelekezet gyanánt tekintendők, midőn imaházainkban köszönetünket és legbensőbb hálánkat intézzük a mindenhatóhoz a hazára és reánk is árasztott kegyelmeért; de az élet minden egyéb viszonyaiban, minden elkülönzésnek, úgy politikai polgári, mint társaséleti tekintetben meg kell szünni és mi csak honfiak, csak magyarok vagyunk, miután hazánk már minket is kebelébe fogad, és egyéb lakosaival egyenlősít; lám! amire több mint félszázad előtt a törvényhozás szava csak kilátást nyitott, íme Istennek hála, valósággá lett.

Szeretett Hitsorsosink! A zsidó községek ezen dicső esemény folytán mint zárt testületek létezni megszűntek; nem lesz többé szükségök arra törekedni, hogy a tagjaik irányában fennálló korlátok megszüntessenek; mert Istennek hála! *az ország minden lakosára nézve csak egy jog, egy sinormérték leend: valljon ti. hű, becsületes ember – s magyar-e?* A zsidó községek ezentúl, úgy, mint a pesti község máris példányával bizonyítja, csupán mint cultus előljáróságok fognak működni, és egyedül arra lesznek hivatva, hogy e gondolat tiszta értelmét, és helyes felfogását tagjaiknál elősegítsék, s őket *tiszta szívvel és erős akarattal* leendő csatlakozásra buzdítsák, valamint *arra is intsék, miszerint magukat se tolakodással, se szertelen lealázkodással ne bélyegezzék, hanem ragaszkodó szeretettel és részvétellel, mérsékelt nyugalommal és illedelemmel* viseljék, szóval: *jóra való, becsületes honfiak legyenek.* – Az izr. községeknek továbbá is feladatukban álland, szakadatlanul vallásbeli és közhasznú

² A kiáltvány magyar és német szöveggel, párhuzamos tördelésben jelent meg.

intézkedések felől örködni, s addig, míg a dolgok ezen újabb állása, törvényes intézkedések által rendezve leend, *minden eddig reájok bízott kötelességeket változatlan gondossággal, és legnagyobb rendszeretettel tovább is felelőség alatt úgy, mint eddig, teljesíteni.*

(...)

Alólírt elnök, miután azon magas tiszteletben részesült, hogy tagja legyen a küldöttségnek, mely az országgyűlésnek és felséges fejedelmünknek a történetek és a közkívánatokat elébe terjesztendi:³ ez alkalommal arról is tudomást szerzend, vajon szükséges lesz-e még *a magyarországi és kapcsolt részekbeli összes izraelitáknak a többi lakossággali jogegyenlősítése* iránt készült petitiót az országgyűlésnek benyújtani, vagy pedig, amint reményleni lehet, azonnal ki fog mondatni általa azon elv, hogy ezentúl polgári és politikai tekintetben csak magyarok lesznek, és a vallás semmi akadályul nem fog szolgálni, s *így a negyedik pontban érintett törvény előtti egyenlőség polgári és vallási tekintetben az izraelitákra is minden megszorítás nélkül terjed.*

Legyenek tehát megnyugtatta az iránt, hogy az igazságos kívánataink nyilvánítására és teljesítésére szolgáló alkalmas időpont nem fog elmulasztatni, és csak arra fordítsák gondjaikat, hogy kívánataink nemzeti pártolására minden tagjaik méltók legyenek, és mint már érintők, ne mint külön testület, ne mint zsidók, hanem mint erényes honfiak és *mindnyájan mint a köz édes haza egyénei békés renddel és szerény mérséklettel olvadjanak egybe az összes népességbe.*

Kik testvéri szeretettel ajánlva maradunk.

Pesten 1848. martius 17-kén.

A kezelő választmány:
Kunewalder Jónás, mint elnök
(...)⁴

(c) 1848. március 19–20: Pozsony

Pesti Hírlap, 8, no. 8 (1848. március 24), p. 251 (címlap)

Ú j a b b k i a d á s o k :

Zeller Árpád, *A magyar egyházpolitika egyházpolitika*, I: 1847–1871 (Budapest: Boruth E. könyvnyomdája, 1894), p. 51–53

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 56–58

I r o d a l o m :

Fabó Bertalan, “A pozsonyi gyászos húsvét”, in: *Évkönyv, 1913* (Budapest: Izr. Magyar Irodalmi Társulat, 1913), pp. 276–280

Pozsony, márt. 21-én.

A zsidók ellen már két estén s éjen át, de különösen tegnap este sajnálatos demonstrációk kezdtek napirenden lenni. Csöcselék nép tartotta ostrom alatt a várhegyalját⁵ s azon utcákat, hol zsidók laknak és rendre beveré az ablakokat, nem kímélvén természetesen az ott lakó keresztyéneket sem. Csak nagy bajjal sikerült a most keletkező s még nem rendezett nemzeti őrségnek a nagyobb kicsapongásokat

³ Ti. Kunewalder Jónást beválasztották abba a küldöttségbe, amely

⁴ Az aláírások után a kiáltvány közli a “12 pont” teljes szövegét, magyarul és németül.

⁵ A pozsonyi zsidónegyed.

gátolni, s a tömegeket eloszlatni. A csőcselék féktelensége, fájdalom, támaszt és felbátorítást talált azon keserű ellenszenvben, mellyel a városi polgárság nagy része a zsidók ellen viseltetik. Sok zsidó kegyetlenül megveretett, mindnyájan, ártatlan családaiakkal együtt, aggodalom s rettegés közt számlálták a perceket. – A rendetlenkedés ma délelőtt 10 óra körül ismét megújult, s lopásra és rablásra kezdett fajulni...

(...)

Ugyanez időben a pozsonyi lakosság egy része arra használta fel a szabadabb mozgalmat, a megifjult közélet óráit, hogy a lövölde termében gyűlést tartott, melyben következő pontok határozottak: 1. *Neustadt* izraelita, a helybeli lap szerkesztője, a szerkesztést azonnal tegye le. 2. A városi serházban lévő izraelita felügyelő (*Werkführer*) hasonlóképp hagyja el e hivatalát. Tehát gondoskodtak az igen bölcs és igen liberális urak, mind a szellemi, mind az anyagi világról, hogy olyan emberek lehelleivel ne fertőztessék, kiknek fejére születésük után vizet nem öntöttek. 3. A városban lakó izraeliták kiűzessenek, s régi lakhelyeikre, a várhegyaljára, szoríttassanak. 4. A házalás többé meg ne engedtessek. – S a két első pont alatt említett egyének csakugyan el is távoztak, ügyesen s becsületesen betöltött helyeikről. – És e határozatok hozatalában emberek hősködtek, kik hamis csőd miatt kriminális kereset alatt állanak!

Azért szöttem közbe ezen sajnálatos zavargások említését, mivel meggyőződésem szerint ezeknek befolyása alatt történt a városi törvényjavaslat 6. §-ában azon változtatás, mely által a választói jog az izraelitáktól elvétezt. Így állott a szerkezet: “valláskülönbség nélkül”, s most így áll: “törvényesen bevett valláskülönbség nélkül”, miáltal a zsidók kizáratnak. Vigasztalásul határozatba ment, hogy a miniszterium jövő országgyűlésre törvényjavaslatot készítsen, az emancipációt s azon akadályoknak, melyek ezt jelenleg gátolják, elhárítását illetőleg.

(d) 1848. március 19: Jókai Mór (1825–1904), “Nyílt szavak honunk fiatalságához”, *Életképek*, * (1848. március 19), p. 381

Ú j a b b k i a d á s o k :

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 51–52

Jókai Mór, *Cikkek a forradalom évéből*, szerk. Lukácsy Sándor (Jókai Mór munkái. Gyűjteményes díszkiadás, 38) (Budapest: Unikornis Kiadó, 1994), pp. 12–14

(...) *Ellenségeink tehát*, kik a véres lázadásra izgatnak; kik a helyett, hogy a nép választmánya által adja tudtára akaratát az igazgató választmánynak: tömegestül “via facti” akarják azt a síkra vezetni.

Kik a hon lakosai bármely osztályának a nemzetőrségből leendő kirekesztésére munkálódnak. Kik a zsidók ellen, mely osztály a forradalom leghevesebb percében erősen részt vett a tett mezején, – a polgárok között izgatnak, és viszont; kimondtuk az egyenlőség elvét, különbséget ember és ember között csak a jellem és becsület tisztasága tesz; ezek fölött határozni ott van az osztályozó választmány, mely mind azoknak, kik a nemzetőrségnek becsületére nem lennének, fegyvert adni

nem fog. A szabadság jótékonyága alól senkit kizárni nem szabad; ezen idő az, mikor egymásnak minden ellenszenvet, minden eddigi botlást és sérelmet meg kell bocsátanunk; ezen idő az, melyben a régi fogalmak halomba vannak döntve s új évszak kezdődik, mely a múlt vétkeinek sírja fölött emeli az emberiség nevében oltárát.

(...)

(e) 1848. március 20: Pozsony

Ignaz Einhorn, *Die Revolution und die Juden in Ungarn. Nebst einem Rückblick auf die Geschichte der Letztern* (Leipzig: Carl Gewibel, 1851)

F o r d í t á s :

Einhorn Ignác (Horn Ede), *A forradalom és a zsidók Magyarországon* (Europica Varietas) (Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Román Filológiai Tanszék, 2000), pp. 91–92 (Fenyő István fordítása)

(...) Az első győzelem által bátorítva a pozsonyi polgárság a számára oly könnyen elért diadalt tovább kívánta fejleszteni, és hogy a zsidó páriálét fenntartását a lehető legrikítóbban szemléltesse, a zsidókat nem csupán a jogokból, hanem az állampolgári kötelességekből is ki akarta zárni. Amikor március 20-án az újonnan képzett városi nemzetőrség a zászlóra való eskü letételére összegyűlt, és néhány zsidó diák és művész is megjelent, a nyárspolgárok zavargást rendeztek, amelyet a nemzetőrség parancsnoka és az országgyűlés főlovászmestere nem tudott hamarabb lecsendesíteni, amíg csak szóban, később plakátokon keresztül biztosítékot nem adott arról, hogy “az izraeliták felvétele a nemzetőrségbe, míg a törvény másképpen nem intézkedik, *megszűnik*”. Ezzel azonban még nem voltak megelégedve, s dühösen a zsidók merészsége miatt, amiért azok be akartak lépni a nemzetőrségbe, a polgárok ugyanennek a napnak az estéjén még egy támadást intéztek a Várhegy, azaz a pozsonyi gettó ellen, amely támadás oly gonosz és fenyegető volt, hogy azt a néhány jobbérzésű nemzetőr által támogatott országgyűlési ifjúság többé nem, hanem csak a dragonyosok és a vértések beavatkozása tudta legyűrni, és többen megsebesültek, mind zsidó, mind pedig keresztény oldalról.

Hogy a magyarországi polgár az új szabadság reggelét nem “Hozsanná”-val, hanem “Hep-hep”-pel üdvözölte, mindenesetre elszomorító volt, de nem oly érthetetlen, mint az az első pillanatban tűnhet. Magasabb műveltség hiányában, és kezdettől fogva szokása volt viszonyait a legkorlátoltabb nézőpontból felfogni és helyzetét csupán a céhkorlátok és kasztsorompók végtelen halmozása által biztosítva látni, reszketve a gondolattól, hogy a közelítő roham e védőfalakat lerombolhatja és – mint vélte – a romok alatt jóléte is sírját lelheti. Mindennemű politikai belátás hiányában a hangosan hirdetett “szabadság”-on semmi mást nem értett, mint engedélyt, hogy minden vágyát és szenvedélyét teljesen kielégítse, s ne mulasszon el egyetlen pillanatot sem, hogy régóta visszafojtott haragját, amelyet évek óta ápolt a zsidók ellen, tettek által valóra váltsa.

Mindenképpen feltűnő lehet, hogy a márciusi kormány, oly férfiakból állván, kik évek óta a haladásért és a szabadságért küzdöttek, ezt a törekvést türték, sőt

közvetve bátorították is. Emlékezzünk a korábbiakból arra, hogy ezeknek a férfiaknak a zsidóbarátsága nem tiszta jog- és humanitásérzetből, hanem inkább hazafias számvetésből származott, így érthetőnek fogjuk találni, hogy ez a félliberalizmus, jóllehet zsidóbarát *szavakra*, de nem megfelelő *tettek*re volt képes ösztönözni őket.

(...)

(f) 1848. március 20: Petőfi Sándor (1823–1849), “A német polgárok és a zsidók (Pest, március 20, 1848)”, in: *Lapok Petőfi Sándor naplójából* (Pest: Landerer és Heckenast, 1848), p. 7

Ú j a b b k i a d á s o k :

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 52–53

V. Nyilasi Vilma & Kiss József, szerk., *Petőfi Sándor vegyes művei. Útirajzok, naplójegyzetek, hírlapi cikkek és egyéb prózai írások* (Petőfi Sándor összes művei, 5) (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1956), pp. 83–84

Csanádi Imre, szerk., *Petőfi Sándor, Vers és próza. Időrendi válogatás a teljes életműből* (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1972), pp. 433–434
Zsidó Budapest: Emlékek, szertartások, történelem, p. 142

Pest, március 20. 1848.

Az egyetértés, mely eddig kivétel nélkül uralkodott a fővárosban, bomlani kezd.

Német polgárok, bevádollak benneteket a nemzet és az utókor előtt, hogy azt ti bontottátok föl! e kettő ítéljen fölöttetek.

Ők nyilatkoztak először, hogy a nemzetörségbe magok közé zsidót nem vesznek, és így ők dobtak először sarat március 15-kének szűz tiszta zászlajára!... avagy nem áll-e azon a jelszó, és nem kiáltottátok-e velünk: szabadság, egyenlőség, testvériség? igen, ti velünk kiáltottátok ezt, de – most már látjuk – nem igazságszeretéből, hanem félelemből!

(...)

Várhattok-e igazságot a magatok részére, ha nem vagytok igazságosak mások iránt?

S miért üldözték ti a zsidókat, hogy meritek őket üldözni itt minálunk? Hullott egy csepp véretek e földre, midőn a hazát szerezték, vagy midőn oltalmazták? nem; ti jött-ment emberek vagytok, alig van köztetek olyan, aki be tudná bizonyítani csak azt is, hogy első nagyapja itt halt meg, annál kevésbé, hogy itt született. Olyanok voltatok, mint az I, midőn bejöttetek; most olyanok vagytok, mint az O... legyen bennetek annyi becsületérzés, hogy ha már nem szeretitek is e nemzetet, melynek földjén meghíztatok, legalább ne piszkoljátok azt be!

De a legszomorúbb az, hogy nincs olyan gyalázatos ügy, melynek pártfogói, apostolai ne támadnának. ezen égbekiáltólag igazságtalan zsidóüldözésnek apostola lett néhány zúgprocator,⁶ ki most széltire prédikálnak a zsidók ellen, s aki az igazság mellett szót emel, arra e megvetendő hamis próféták elég szemtelenek azt

⁶ Zugüggyvéd (tágabb értelemben).

kiáltani, hogy a zsidók által meg van vesztegetve. A nyomorúk! nem tudják, vagy nem akarják hinni, hogy önük becsületesebb emberek is vannak, kik nem a szennyos önérdék rabszolgái, hanem a tiszta igazság és humanizmus barátai.

Petőfi Sándor

(g) 1848. március 21: Kossuth Lajos felszólalása az országgyűlésben

Pesti Hírlap, * (1848. március 24), p. 251

Ú j a b b k i a d á s o k :

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 57–58

Barta István, szerk., *Kossuth Lajos összes munkái*, XI: *Kossuth Lajos 1848/49-ben*, I: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen, 1847/48* (Budapest: Magyar Történelmi Társulat – Akadémiai Kiadó, 1951), p. 685

(...) Pozsonyban sajnálatos jelenetek történtek, melyekben szóló⁷ meggyőződése szerint Pozsony értelmes polgárságának része nincs; de más részről Pest küldöttség által kéri a teljes vallásegyenlőséget, s ha itt ingerültséget okozna a szerkezet, másutt ismét ingerültséget okozhatna az ellenkező. Szóló beszélt Pozsony városa több érdemes polgárával, kik úgy nyilatkoztak, hogy a tegnapi jelenetek forrása nem a gyűlölség, hanem félelem, s a félelem eloszlatásával a gyűlölség is eloszlik; a lakosság nem mint egyéneket gyűlöli a zsidókat, s nem azért, mert más templomban járnak, hanem, mert magukat az életben elkülönözik, p. o.⁸ ünnepeikre, szokásaikra, ételeikre sat.⁹ nézve. Tagadhatlan, hogy mind Pozsonyban, mind másutt szomorító jelenetek történtek, s fáj az ember lelke, ha mindenütt látja a szabadság országának terjedését, s abból csak a zsidó-népet látja kizárva. De az előítélet megvan, s annak vakságával, a költő szerint, istenek is hiába küzdenek. Szükségesnek látja, hogy külön törvénycikk alkottassék, melyben ki legyen mondva az elv, hogy jogok és kötelességekre nézve a vallás különbséget nem tesz, s a ministerium megbízassék, hogy a kiegyenlítés módjait illetőleg törvényjavaslatot készítsen.¹⁰

(h) 1848. március 22: Kunewalder Jónás röplapja¹¹

K i a d á s :

*, *Magyar-Zsidó Szemle*, * (1889), * pp. 59–62

⁷ Ti. a szónok, Kossuth.

⁸ Példának okáért.

⁹ S a többi / stb.

¹⁰ Ilyen törvényjavaslat nem került tárgyalásra az országgyűlésen. Az 1848:XX. tc. csak a “törvényesen bevett minden vallás felekezete” egyenlőségét mondta ki s ilyenek a korábbiak mellett az unitárius vallást ismerte el. A zsidók jogállása nem került rendezésre ezen az országgyűlésen. A zsidók egyenjogúsításáról a szegedi országgyűlés hozott törvényt 1849 nyarán.

¹¹ Magyar és német szöveggel.

Ú j a b b k i a d á s :

Bernstein Béla, *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók* (1898; 1939²; új lenyomatban: H. n. [Budapest]: Múlt és Jövő Kiadó, 1998), p. 30

Moses vallású magyarokhoz

Tisztelt testvérek!

A honi izraeliták belügyeit kezelő választmány nevében f. hó 17-kén hozzátok intézett körlevélnél fogva, szerencsés vagyok azon örvendetes tudósítást adhatni, miként az összes magyar nemzet forrón óhajtott kívánatai teljesedésbe mentek, s édes hazánk azon a közszeretet és bizalomtól környezett férfiakban, kiket felséges királyunk bölcs határozata hazánk kormányzatával megbízott, legerősebb biztosítékát találja annak, miként a törvények az igazi haladás szellemében, az összes nemzet szeretete- és testvériségének szellemében alkattatni és végrehajthatni fognak.

Annál fogva, tisztelt testvérek, kell hogy mi is, jövődöbeli állásunk és a nemzet-testületbeli fölvetésünkre¹² nézve, határtalan bizalommal viseltessünk azon kormány iránt, mely hazánk álladalmi ügyeit szilárd és a körülmények mivoltát szem előtt tartó belátással rendezi, azon *türelemmel párosult várakozásban*, hogy a mi kérdésünket is a legkedvezőbben megoldandja.

Legszentebb kötelessége tehát a hon összes lakosságának jelenleg, hogy békességgel és elégtelen rendes foglalatosságainkhoz visszatérve, kellő időt engedjen ama férfiaknak, kik azon magasztos és nemes föladatot magukra vállalák, hogy a népszabadság megalapítására hozott határozataikat felelősség alatt s törvényes úton behozzák, s hogy azok szabadon, minden rendkívüli befolyástól menten fejlődve előkészületekül szolgáljanak arra, hogy a legközelebbi országgyűlés előtt, melyben a közös népakarat s a törvényes hatalom központosulni fog, tetteikről számot adhassanak.

Legelső, legszentebb kötelessége tehát minden becsületes és helyes gondolkodású magyarnak ezennel csak az, hogy az álladalmi boldogságot s közbátorságot fönntartani segítse. Ki jelenleg csak saját egyéni érdekét tartja szemmel, az a nemzet közös érdekeit hozza veszélybe, s oly vétket követ el az isteni és emberi igazságok ellen egyiránt, miként sem ezen, sem pedig a jövő életben eleget nem lakolhat.

Átalthatva tehát ezen eszmétől, nem találom célszerűnek, hogy a jelen, az országra nézve oly nagy fontosságú idő perceiben mi az ügyünket elővegyük; minélfogva is hiszem, hogy szándékaitoknak teljesen megfelelően, midőn a legünnepélyesebben kijelentem, miként jövőbeli sorsunkat s személyünk, úgymint vagyonunk biztonságát *bizalommal teljesen* tesszük le a magyar nemzet kezeibe, s hathatós pártfogásukba ajánljuk.

(...)

Nem bennünket illet most tollat ragadni ez ügyben; azon nemes férfiak majd végrehajtják azt, mire magukat oly nagyalküleg elhatározzák, nekünk a dolgok jelen állásánál fogva kötelességünk csak az, hogy annak idejében a *legnyíltabb felvilágosítást* adjuk az eddigelé oly rejtélyes homályban burkolt községi és vallási szerkezetünk felül: valamint az által is, hogy egyrészt a leggyökeresebb reformokat megkezdjük, másrészt pedig, hogy gyermekeinket, kivéve a külön

¹² Értsd: fölvetelünkre.

előadatandó vallástant, a nyilvános iskolákban képeztetjük, a legnyomatékosabb bizonyítványt adjuk afelül, miként irányunkban a polgári társaság teljesen megnyughatik.

Fölkérlek tehát benneteket, tisztelt testvéreim, arra, hogy tartsátok vissza magatokat mindennemű erőszakos törekvéstől a jog elnyerésére. Ne nyújtsatok be kérelmezvényeket; ne írjatok; hanem várjátok be békével az időt, melyben, ha isten úgy akarja, s mint én a legbiztosabban reményilem, *legközelebb jövőben* ügyünk a *polgári társaság közmegelegedésére* teljes világosságba hozatandó, bevégzendő és határozatba menendővé tétetik.

Isten szóland a ti ügyeitekben nemes férfiak ajkaival, ti pedig legyetek békétűrőssel, mondja a sz. írás: tartsátok föl a békét, belülről és kívülről. Hogyha pedig hazafiúi érzelmeitek igénybe vétetnek, ez által kétszerte lekötelezve éreztétek magatokat, ha néhol szűkkeblűleg visszautasítottok, el ne mulasszátok ti azért kötelességeiteket; ha felebarátotok jóléte forog fenn, feledkezzetek meg minden bántalmakról, minden lenézésről, melyeket tapasztalátok, s minden emberben csak egyet lássatok, egyet szeressetek – a hazát.

Isten, haza és király, ez legyen jelszavunk.

Becsület és bizalom vezéreljen bennünket minden cselekedeteinkben.

Ezt kérve, maradtam Pesten Martius 22-én 1848.

Kunewalder Jónás

(i) 1848. március–április: Törvénytervezet a zsidók polgári egyenlőségéről az országgyűlés előtt

(i1) 1848. március 24: “Törvénycikkely. A vallásbeli különböző felekezetűek polgári egyenlőségéről”,¹³ *Pesti Hírlap*, (1848. március 24), p. 252.

Ú j a b b k i a d á s o k :

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), p. 62

Bernstein Béla, *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók* (1898; 1939²; új lenyomatban: H. n. [Budapest]: Múlt és Jövő Kiadó, 1998), p. 32–33.

Haraszi György, “Az 1848. évi magyarországi zsidóösszeírás háttere és mozgatórugói”, in: uő, *Két világ határán* (Magyar zsidó történelem – Múlt és Jövő könyvek) (Budapest: Múlt és Jövő Kiadó, é. n. [1999 k.]), pp. 185–219, kül. p. 207

Törvénycikkely. A vallásbeli különböző felekezetűek polgári egyenlőségéről

A különböző hitvallások tekintetéből létező jogi és kötelességi különbségeknek megszüntetése végett, a zsidó valláson levőkre nézve rendeltetik.

1. §. Ő fölsége magyar ministériuma által a zsidó valláson levők belállapotait kebelökből és egyéb vallásbeliek közül is meghívandó egyének közbejöttével megvizsgáltatni, s az e tekintetben szükséges reformokra nézve a lelkiismeret teljes szabadságának alapján a legközelebbi országgyűlésnek törvényjavaslatot előterjesztetni fog. Addig is

¹³ Törvényjavaslat.

2. §. A zsidó községek polgári tekintetben teljesen megszüntetnek és annak tagjai a község rendes elöljáróságának minden tekintetben alávettetnek, s illetőleg a községekbe teljesen beleolvasztatnak.

3. §. A zsidó és keresztyén valláson levők között kötendő vegyes házasságok, a házasságból származó polgári viszonyokra és következményeikre nézve, ezennel, mint polgári kötések, törvényeseknek ismertetnek.

4. §. Ily házasságok megyékben az alispánok (...) ¹⁴ előtt nyilvánítandók az által, hogy a házasságra lépők négy bizonyosaikkal ¹⁵ a nevezett tisztviselők előtt megjelenvén, házassági szándékukat kijelentsék, és a házassági szerződést aláírják.

5. §. Az illető tisztviselő a házassági szerződésre a házasságnak előtte lett nyilvánításáról bizonyítványát ráírja, ugyanezen szerződésnek két eredeti példányát a törvényhatóságnak, a törvényhatóság pedig egy példányt a ministériumnak fog felterjeszteni.

6. §. A zsidók és keresztyének között kötendő házasságokból születendő gyermekek a keresztyén szülő hitvallásában lesznek nevelendők.

7. §. A belügyminister rendelkezéseket teend, idegen zsidóknak más országokból beköltözését meggátolni.

(i/2) 1848. március 31: Kossuth Lajos az országgyűlési vitában, Pozsony. *Pesti Hírlap*, * (1848. április 7), p. 305.

Ú j a b b k i a d á s o k :

Zeller Árpád, *A magyar egyházpolitika*, I: 1847–1871 (Budapest: Boruth E. könyvnyomdája, 1894), p. 86

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), p. 69

(...) *Kossuth L.* a jelen országgyűlés missiójához számítván mindazon lépések megtételét, melyek által a rend s béke fenntartása az országban biztosíttassék, két rövid törvénycikket indítványoz a mindkét hitvallású protestánsok, az óhitű görögök megnyugtatására, melyek egyikében az unitáriusok is bevétnek. (...) *Schnée L.* Megpendíté ezúttal a zsidó emancipációt is. *Kossuth L.* erre megjegyzé, hogy a jelen körülmények közt éppen azoknak, kik baráti az emancipációnak, kívánni kell, hogy e percben ne történjék semmi e részben; mert vannak akadályok, mikkel bizonyos percekben istenek sem küzdhetnek meg; most a zsidókra nézve rendelkezni annyi volna, mint e népfaj közül tömérdeket áldozatul vetni ellenségeik dühének.

(i/3) 1848. április 1: Tudósítás Kossuth beszédéről, *Budapesti Híradó*, * (1848. április 1), p. 314

¹⁴ A tervezet felsorolja az ország más státusú igazgatási egységeit és elöljáróikat.

¹⁵ Értsd: tanúk.

Ú j a b b k i a d á s o k :

Bernstein Béla, *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók* (1898; 1939²; új lenyomatban: H. n. [Budapest]: Múlt és Jövő Kiadó, 1998), p. 32 sk.
Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), p. 238

Kossuth L.: gondolkodása e kérdésre nézve a ház előtt tudva van; de a rend és nyugalom érdekében kijelenti, miszerint a vallásegyenlőség leghívebb barátainak sem lehet kívánniok, hogy az emancipatio most történjék, mert bizonyos előítéletek bizonyos körülmények közt olyanok, hogy velők az istenek is hasztalan küzdenének. A zsidókat most emancipálni annyit jelentene, mint tömérdeket közülök áldozatul dobni.

(j) 1848. április 8: Löw Lipót, “Az Isten újat teremtett”. [Beszéd] Pápán a zsinagógában, 1848. ápril hó 8-án, az országgyűlés bezártakor. Blajer Ignác, *Olvasókönyv* (Pápa: *, 1848), pp. 68–70

Ú j a b b k i a d á s o k :

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 72–73
Löw Lipót beszédei. Összegyűjtötte Hidvégi Máté (Magyar zsidó történelem) (Budapest: Múlt és Jövő Kiadó, 1999), pp. 52–58

(...) Igenis, kedves hallgatóim! *újat* és *nagyot* hívott létre a mindenható Isten szemünk láttára. *Újat*: mert vérontás nélkül lépett a magyar nép az alkotmányos szabadság boldog édenébe, mihez példa nincsen a nemzetek történetének lapjain. De *nagyot* is: mert e haza, mely a mívelt világ legszélső határán fekszik, s eddig félcivilizált gyarmatnak tekintetett, rövid és békés forradalom által Európának legalkotmányosabb királyságává lett.

(...)

Ha őszinték akarunk lenni, kedves hallgatóim, mint lennünk kellene, nem tagadhatjuk, miként jelen korunk irányában szembetűnőleg hátramaradtunk.

Zsinagógáink nagyobbra el vannak hanyagolva, nélkülözvén azon rendet s méltóságot, mellyel a nyilvános istentiszteletnek járnia kell.

Oskoláink némely helyeken megfelelnek ugyan rendeltetésüknek,, de más helyeken az ifjúság nevelése szomorú állapotban sínlődik.

Papjaink között vannak csekély számú egyének, kik néptanítói kötelességüket lelkiismeretesen teljesíteni törekednek; de túlnyomó többségük nem képes a tanításra, mert elmulasztotta a tanulást.

Ezen állapotok sürgetőleg kívánnak javulást, kívánnak átalakulást.

(...)

Tudjátok, kedves hallgatóim, hogy polgárosodási követelésünk főképpen azon elvre támaszkodik, miszerint az igazság kívánja, *hogy a teljes teherviselésnek teljes jogélvezés feleljen meg.*

Okoskodásunk igen egyszerű: mi, úgy mondjuk, a polgári terheket egész terjedelmükben viseljük, az álladalom fenntartásához kötelességünk szerint járulunk; méltán igényelhetjük tehát, hogy az állam is minket minden áldásban részesítsen.

Azonban hazánk eddigi viszonyainál fogva ezen okoskodás a gyakorlati élet által megcáfoltatott; mert azon osztály, mely eddig legtöbb jogokkal bírt, a közteherviselésben

alig vett részt, míg azon osztály, mely legtöbb terheket viselt, csak kevés jogokkal volt felruházva.

De egészen másképp áll a dolog mostantól fogva. Ama szent elv: *Egyenlő jogok és egyenlő terhek!* ünnepélyesen kihirdettetett, s nem lehet hinnünk, hogy e szent elv reánk nézve nem fog alkalmaztatni azon oknál fogva, mivel zsinagógáinkban az egyetlenegy Istent imádjuk, és zsinagógáinkban megismerkedünk szent szavának tartalmával.

Egyenlő jogok és egyenlő terhek! ezen igazságon alapulnak hazafiúi óhajításaink; s míg ezen sarkalatos elvnek valósága nem vonathatik kétségbe, jövendőnk felől nem kell aggódnunk. Sőt teljes béketűréssel bízhatunk a magyarnak *igazságszeretében*, minélfogva nem fogja engedni, hogy a Mózes vallású magyar magyar törvény által megsértessék, lealacsonyíttassék. Bízhatunk a magyarnak *belátásában*, minélfogva nem fogja engedni, hogy csak *egy* honfinak is megtiltassék azon versenyzés, mely a közjó gyarapításához vezet. Bízhatunk a magyarnak *nemeskeblűségében*, minélfogva nem telendik kedve gyengébb honfitársinak elnyomásában. Bízhatunk *a közvélemény méltányosságában, mely az emberben az embert becsüli, s irtózik az üldözéstől, a türelmetlenség aljas kifakadásától.*

Abban bízunk, izraeliták! Hiszen a szellem *kiszabadult rozsdás békóiból*. A sajtó korlátai nem gátolják többé az emberi észnek szabad nyilatkozatát: és a szabad sajtó, a polgári szabadságnak ezen védangyala nem ismer semmi valláskülönbséget. A szabad sajtó hasonlít Mózes ama csudálatos pálcájához; megütik vele a szikéát, és íme! kiömlik a víz nagy bőséggel, hogy igyék minden szomjazó.

Ne emlékezzetek tehát, izraeliták, az előbbiekre, és a múltakra ne hivatkozzatok. Újat teremtett az Isten, újat alkot, újat fejleszt ki. Türelmetlenségnek ne engedjetelek köztetek helyt, mert íme, az újnak csak fejlődését ünnepeljük. Üdvözljétek inkább az új kor szellemét, mert ez feljogosít minket, hogy polgárosodásunk mellett alaposan felszólalhassunk.

(...)

(k) 1848. április 19: Pest, "Az ellenségesség tevőleges kitörése"

(k/1) Ignaz Einhorn, "Általános nyugtalanság..." *Die Revolution und die Juden in Ungarn. Nebst einem Rückblick auf die Geschichte der Letztern* (Leipzig: Carl Gewibel, 1851)

F o r d í t á s :

Einhorn Ignác (Horn Ede), *A forradalom és a zsidók Magyarországon* (Europica Varietas) (Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Román Filológiai Tanszék, 2000), pp. 102–107 (Fenyő István fordítása)

(...) Az általános nyugtalanság emiatt előbb fokozódott, azután gyengült. Egy gyanús ügyvéd¹⁶ április 19-én reggelre népgyűlést hívott össze, amelyen a függőben levő napi kérdéseket kellett megtárgyalni. Javasolta, hogy a magisztrátustól, illetve ezen keresztül a minisztériumtól követeljék: 1) az összes háziúr lakásbérletétől a folyó negyedévi lakbért engedje el, mert az általános nyugtalanság következtében az utóbbi időben a szolgáltatás csekély volt; 2) az előbb említett rendszabály által a dolgozó osztály sorsát javítsák; 3) valamennyi 1840 óta itt letelepedett zsidót a városból űzzék el, a visszamaradókat a nemzetőrösből taszítsák ki. Az első két javaslat fenyegető volt a polgárok

¹⁶ Bizonyos Nagy Ferenc.

számára, míg a harmadik egészen a szívük szerinti volt. Ezért arra törekedtek, hogy az összegyűlt néptömeg figyelmét ama kettőről eltereljék és a harmadik felé irányítsák. Ez különösképpen azáltal sikerült, hogy a munkások számára előterjesztették, milyen szívesen emelnék őt a munkabéreket, csökkentenék a munkát és főleg eleget tennének minden méltányos kívánságuknak, ha “a zsidó mesterek csaló konkurenciája” nem nyomná le az árakat, s ezáltal iparunkat és egész jólétünket nem döntené romba; – úgyhogy a dolgozó osztály minden szenvedését közvetve a zsidóknak tulajdonították.

A felizgatott néptömeg a Múzeum-térről, ahol népgyűlést tartottak, a városházához vonult, ahol az új magisztrátus gyűlésezett. A három követelést előterjesztették, és természetesen az elsőt általános méltatlankodással fogadták, amint a második is igen kellemetlenül hatott. Ugyanazokat a művészi mutatványocskákat, amelyeket oly alaposan kipróbáltak, itt újra alkalmazták. A nép egész nyugtalanságát a zsidók ellen kellett irányítani, ezzel kettős csapást mérni: a veszélyt elfordítani a saját fejükről, és egyszersmind azt a gyűlölteket fejére zúdítani. Ugyanabban a teremben, amelyben még néhány nappal azelőtt a zsidók mint a Közbátorságra Ügyelő Választmány tagjai ülésel és szavazattal bírtak, ma a legtüzesebb beszédek tartották a zsidók ellen, a legtürelmetlenebb követeléseket állították fel. Egyes nemes lelkek ellenállása, mint például Nyáry Pálé,¹⁷ szétzúzódtak a nyárspolgárság összezárt falán, amely a harmadik pontot melegen és lelkesen elfogadta, hogy a másik kettőt annál könnyebben legyen képes elejteni.

E felfokozott ingerültség közepette csupán egy kis lökésre volt szükség, hogy az az ellenségesség tevőleges kitöréséhez vezessen. S ez hamarosan adódott is. A tolongás a városházánál ugyanis oly erős volt, az egész tér oly igen túlszűfolt, hogy az örökös nemzetöröknek kiadták a rendeletet: senkit többé be ne bocsássanak. A künn várakozó tömeg ki akarta kényszeríteni a bejutást; a külső ajtónál posztoló nemzetőr előrszegezte fegyverét; egy polgár megragadta azt, hogy oldalra tolja, de megsebezte tenyerét a szúrós bajonetten. Véletlenül ez a nemzetőr – egy zsidó volt. “Vért, polgárvért ontottak a zsidók” – üvöltötte most a dühöngő tömeg, és nekiesett a nemzetörnek, mint ahogyan a közelben található más zsidóknak is, olyan dühvel, hogy csak néhány jobbérzésű ember a legnagyobb erőfeszítésekkel tudta őket kiszabadítani és biztonságba helyezni. A keresztény nemzetörök szóval és tettel támogatták a csöcseléket, ahelyett, hogy a rendetlenséget megfékezték volna. Semmi hatalom sem lépett közbe. A minisztérium tétlenül szemlélte a közelgő vihart.

A fiatalabb izraeliták között sokan akadtak, akik a küszöbön álló elébe kevésbé félelemmel, mint inkább türelmetlenséggel tekintettek. Az ingerült hangulat, amely hetek óta uralkodott, a kicsiny, de kínzó inzultusok, amelyeknek a zsidó mindenütt ki volt téve, idővel elviselhetetlenné váltak. Általánossá vált a kívánság, hogy ennek az állapotnak egy vagy más módon vessenek véget; vagy energikus beavatkozás által felülről, vagy a megtámadottak bátor ellenállásával, hogy a nyárspolgároknak, akiknek gyávasága még szűkkeblűségüket is felülmúlta, kedvét vagy még inkább bátorságát a zsidóellenes megnyilvánulásuktól a jövőben elvegye.

¹⁷ Nyáry Pál (1806–1871), akkor Pest vármegye alispánja.

Ezért a zsidó ifjúság nem akart tudni titkos menekülésről vagy gyáva megadásról, hanem szilárdan elhatározta, hogy ellátja magát mindenfajta fegyverrel a Terézváros előtt (itt lakott a legtöbb zsidó) és az erőt erővel űzi el. A megfontoltabbak azonban attól tartottak, hogy ennek következtében egy kis összeütközés könnyen véres testvérharccá változhat. Távolságra állva ettől, csupán eltorlaszolták az egyes házak kapuját, s jól felfegyverezve összegyűltek az udvarokban, azzal a szilárd elhatározással: életüket és javaikat csak a legnagyobb áron adják. Egyébként általában azt várták, hogy a kormány nem megy el a végsőig, és mivel a nemzetőrség elégtelennek bizonyul, akkor katonasággal oszlattatják szét a csöcselék tömeget.

Erre azonban a miniszterelnök, Batthyány Lajos nem hajlott. Jóllehet délelőtt a városházán, délután az "országúton"¹⁸ megkísérelte személyes megszólalásával a felizgatott tömeget lecsillapítani, de mind itt, mind amott eredménytelenül. A magával ragadó ékesszólás éppen nem tartozott Batthyány kiemelkedő erényei közé, és minden szavát ezerszeres "Éljen Batthyány! Ki a zsidóval!" harsogta túl. Jóllehet a szép szavak eredménytelenül hangoztak el, a miniszterelnök tettelesen mégsem akart beavatkozni. Jól tudván azt, hogy ez a polgárság lázadásához vezetne, nem akart hatalommal fellépni, nehogy sértse a polgárságot.

A hitközségi bizottság több tagja ezalatt Dr. Schlesinger I. lakásában tanácskozással ült össze. Egyhangúlag elhatároztuk, hogy nem követjük a pozsonyiak példáját, hanem állhatatosan kitartunk a jog és a törvény mellett. Egy küldöttség hírvél adta ezt Batthyánynak azzal a kérelemmel, hogy határozataikhoz és jogaik védelméhez adjon támogatást. Batthyány ezt a kívánságot határozottan visszautasította. Miközben a zavargás egyre nagyobb lett, különböző helyeken egyeseket inzultáltak, a Király, * Három trombita, Könyök,¹⁹ Két szerecsen²⁰ és más, zsidóktól lakott utcákban az ablakokat beverték és más gaztetteket követtek el, Batthyány a segítséget váró küldöttséget elcsépelet szemrehányásokkal szórakoztatta uzsoráról, szeparatizmusról stb., mely hibák által a zsidók a népharagnak bőséges táplálékot nyújtanának, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy a fenyegető vést csak úgy kerülhetjük el, ha a zsidók maguk haladéktalanul kinyilvánítják visszalépésüket a nemzetőrségből.

Természetesen ezt elutasítottuk, mert abban biztosak voltunk: az elnyomás sérelmét a gyávaság szégyene még fokozza, haszontalan engedékenység az ellenséget egyre pimaszabb fellépésre bátorítja, és az összes nemzetőrségi fegyver beszolgáltatásakor a külső veszély esetében egészen védtelenné válunk.

"Uraim! – kiáltott fel Batthyány, haragosan a férfias ellenállás miatt, amelyet a büszke mágnás nem várt az alacsony helyzetű zsidóktól. – Én erre nem tudom Önöket kényszeríteni, mert az új országgyűlési törvény a nemzetőrségről Önöket a nemzetőri szolgálatra nemcsak feljogosítja, hanem kötelezi is; de én semminő más módon nem vagyok képes az általános elkeseredésnek véget vetni, és én az Önök fejére hárítom a felelősséget, ha mindez vérontáshoz vezetne."

¹⁸ Országút: a mai Múzeum körúton, a Nemzeti Múzeum előtt.

¹⁹ A mai Andrassy út eleje, a sugárút építésekor eszközölt bontások előtt.

²⁰ Ma: Paulay Ede utca.

Erre is késznek nyilatkoztak. “Jobb fegyverrel a kézben vereséget szenvedni, mint ezt gyáván magunktól elvetni, és magunkat a szolgálai megalázkodás által a szolgálásra méltóvá tenni. Ellenségeink talán félni fognak, mindenesetre megtanultak becsülni minket, s ezáltal végtelenül sokat nyernénk. Vérontásra egyébként ilyen esetben még kevésbé kerülne sor, mintha mi jogaink szégyenletes feladásával a csőcseléket erre bátorítanánk. Mert ha a kormány csak *komoly elszántságot* árul el, hogy a mi jogainkat megvédelmezze, az egész kravall hamarosan semmivé foszlik.”

Batthyány megingathatatlan maradt. A jelenlévő előjárósági tagoknak *kellett* – jóllehet azok ismételtén kinyilvánították, hogy erre teljességgel nincsenek felhatalmazva – az egész pesti zsidóság nevében a *nemzetőrségi szolgálat alól felmentést kérni*.

Amikor ez megtörtént, és erről a hírek gyorsan elterjedtek a közönség körében, végül este 7 óra körül vonultatta fel Batthyány a katonaságot és masírozta végig az “országúton”.²¹ Anélkül, hogy bárhol komoly ellenállást kíséreltek volna meg, a tömeg szétoszlott, mert kenyéradóik elérték kívánságukat. Meggyőződtek arról, mennyire hajlik Batthyány arra, hogy a kedvükért feláldozza a jogot és a méltányosságot, és nyugodni mentek azzal a biztos reménnyel, hogy másfaja követeléseiket éppen ilyen könnyen koronázza majd siker.

A minisztérium szeme előtt lezajlott kravallok kimenetelének mindenkit fel kellett világosítania e lázongások igazi természetéről, meggyőzni arról, hogy nem valaminő vér- és zsákmányszomjas csőcselék, hanem a polgárság ennek a szerzője, s arra a bizonyosságra ráébresztenie, hogy egy ilyen, nem fanatizmusból és indulatból eredő, hanem hideg számítással “rendezett” kravallt a kormány méltó magatartása által minden vérontás nélkül csírájában el lehetett volna fojtani.

(...)

(k/2) Degré Alajos (1819–1896), *Visszaemlékezéseim. Az 1848–49. év előtti, alatti és utáni időkből* (1883)

Ú j a b b k i a d á s :

Degré Alajos, *Visszaemlékezéseim*, szerk. Ugrin Aranka (Magyar századok) (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983); részlet: p. 185 sk.

(...) Amint a megyeház²² felé mentünk, több csoporttal találkoztunk, egyik izgatottabb volt, mint a másik.

– Végre is igaz lesz – mond Nyáry fejcsóválva.

– Mi?

– Azt a hírt súgták be nekem ma, hogy az éjszaka meg akarják támadni a zsidókat. Nem fekszünk le, öcsém.

(...)

Schodelné²³ igen jó estelivel várt, s mi derekasan hozzáláltunk. Hárman voltunk csak, s igen kedélyesen elbeszélgettünk. Egyszer csak berohan Nyáry írnoka, s hírül

²¹ Országút / Landstrasse: a mai Vilmos körút, amelybe a Király utca, az akkori zsidónegyed torkollott.

²² A mai Városház utcában (Városház utca 7).

hozza, hogy roppant néptömeg van a Barátok terén,²⁴ s a barátok kapuját akarják betörni.

- Miért a barátok kapuját?
- Hogy a harangokat félreverjék.

Nyáry fölkerekedett, s a hely színére mentünk. Csakugyan erősen döngették a kaput.

Nyáry, mint valami oroszlán, utat tört a kapuig, s hátát a kapunak fektetve, kezét parancsolólag fölemelte.

(...)

– Ti szabad emberek vagytok, kik a szolgátságért küzdtek. Menjetek nyugalomra, aludjátok ki e veszedelmes mámort, s holnap ébredjétek mint méltó harcosai a szabadságnak. E szép napok fényes lapjaira ne mázoljatok szennyet, mert a nemzet megátkozna érte – s így tovább.

Sikerült neki a tömeget eloszlatni.

Mentünk aztán a Király utcába. Itt javában zúzták az ablakokat, döngették a kapukat, s fenyegető kiáltásokkal rémítették a családokat. Ahol csak nagyobb volt a csoportosulás s legfenyegetőbb a helyzet, Nyáry mindenütt ott termett; tekintélyes megjelenése, határozott s meggyőző beszéde eloszlatta a tömegeket, mint eloszlatja a szélfuvallat a füstöt.

Nagy sokára érkezett a polgári őrség, s végre gránátoszászlóalj Budáról. Ezekre már semmi teendő sem várt, s élesre töltött fegyvereikkel bizonyára nem víttak volna ki oly dicsőséges eredményt, mint Nyáry Pál a szellem és higgadtság fegyverével.

Pest városa kell hogy Nyárynak hamvait áldja. Az ő bátorsága, vaskeze, határozott jelleme, bölcs belátása s szónoki ereje mentette meg a várost azon zavaros napokban a legnagyobb veszélyektől. A vagyon- és személybiztonság az ő erélye nélkül szomorú állapotba jutott volna.

(...)

(I) 1848. április 23: Pozsony, “Egy csapatnyi suhanc a nép söpredékéből”

Ignaz Einhorn, *Die Revolution und die Juden in Ungarn. Nebst einem Rückblick auf die Geschichte der Letztern* (Leipzig: Carl Gewibel, 1851)

F o r d í t á s :

Einhorn Ignác (Horn Ede), *A forradalom és a zsidók Magyarországon* (Europica Varietas) (Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Román Filológiai Tanszék, 2000), pp. 112–115 (Fenyő István fordítása)

“Ritkán – így szól a beszámoló – zavarták meg a szent húsvéti ünnepet oly keresztényietlen módon, mint ezúttal. Április 23-án, vasárnap este összegyűlt egy csapatnyi 12–16 éves suhanc a nép söpredékéből a Ligetben, és az ott tartott megbeszélés alapján a Váraljához vonult, hogy az izraelitákon gonoszságait

²³ Schodelné Klein Rozália (1811–1854) énekesnő, a Nemzeti Színház tagja.

²⁴ Ma: Ferenciek tere. Akkori nevét az itt álló Szent Ferenc-rendi / ferences templomról és rendházzáról kapta.

gyakorolja. Egy pillanat alatt feltörték néhány boltot, és az árukészletet szétszórták a téren. Óriási bunkókkal felszerelve ezek a fickók könyörtelenül ütni kezdtek minden izraelitát, aki balszerencséjére a közelben tartózkodott. A nemzetőrség parancsnoka, gróf Esterházy Kázmér erről értesülve a nemzetőrséget dobszóval összehívta. Míg ez, és vele egy időben néhány katonai század kivonult, a kölykök előőrsét már a csőcselék voltaképpen fő kórusa követte; és csak az egyenruhás nemzetőrség szorgos fáradozásának, melynek élén sok kiváló szellemű főúr és polgár volt található, valamint a katonai hatalomnak sikerült a Várhegyről, a voltaképpen küzdőtérrel a tumultust lassanként kiszorítani, amire azonban a szétszórt néptömeg, amely a mellékutcákon eloldalgott, az Irgalmasok terén ismét összegyűlt. A nemzetőrség egy része és meglehetősen számos csapatrész tüstént utánuk nyomult, és eltorlaszolta a bejárásokat, amelynél sok és nehéz kő, amely eddig a pillanatig biztonsági korlátul szolgált, a fegyveresekre esett, amikor is egy egyenruhás vincellér a fején súlyosan megsérülve összerogyott. Miután az Irgalmasok teréről a Szépfalusi és a Négyvödör utcán át a csendes tüntetéssel visszazorították a lázongó bandát, az figyelmét a megyeháza mellett található Hermann Todesko alapítványi épületre fordította, ahol az ajtókat, spalettákat és minden mozgatható házi eszközt szétrombolt. Miután az első támadást ez épület ellen a nemzetőrség és a katonaság még kivédte, és ez, hogy a helyet megtisztítsa, az utcákon végigvonult, és az Apácák útján az Irgalmasok terére ismét visszatért, az ostromlók tömege másodszor is összegyűlt az alapítványi épületnél, és számos, a házba behatolt főkolompos a korábban egy bécsi *keresztény* által adományozott értékes iskolai könyvtár könyveit, fizikai eszközöket stb. kihajigálta az ablakon. Most energikus rendszabályokhoz kellett folyamodni, ezért néhány, az ostromlott házban rajtakapott lázadót kezdtek katonai kísérettel elvezetni. A csőcselék megkísérelte őket kiszabadítani, s amikor a fenyegető rohamozók sakkban tartására a katonai századok rohamlépésben, szuronyt szegezve előrenyomultak, akkor a Mihály-kapunál egy lövés történt, amelyet egy katona talán elővigyázatlanlanságból, talán csak a levegőbe szándékozott elsütni, e lövés egy éppen az ajtónál besiető, jólöltözött férfit szempillantás alatt holtan terített a földre. Most a népi szenvedélyek támpontot találtak; a lázadás fokozódott, és a felizgatott hangulat a dühöngésig emelkedett. Megszólaltatták a vészharangot, háborgott a kiontott polgárvér miatt, és szidta az izraelitákat, mint e tett okozóit. A minden oldalról szorongatott katonaságot arra kényszerítették, hogy utólag néhányszor egyesével tüzeljen. A halottakat a katonai parancsnok, Lamberg gróf háza elé vitték, s lakásának minden ablakát betörték. Csak éjjel 3 óra tájt lett lassan nyugalom.”

Még ez a középkori húsvét vasárnapi ünnep is csak előjáték volt ama borzalmas drámához, amellyel a húsvéthétfőt ülték meg, s amelyről ugyanezt a szemtanút szeretnénk meghallgatni.

“Rettenetes az – mondta ő –, ami történt. A szó szoros értelmében a vandalizmus vált uralkodóvá. A szörnyűség reggel kezdődött. Nyolc óraker felelmetes kőzáró zúdult a gettó összes ablakára. A köveket feltépték, és nagy kváderkövek repültek a szobákba és mindent szétzúztak, ami azokban található volt. Zsidó részről egy ember vesztette életét, Stöckel, egy diák; azonkívül sokan sebesültek meg, vagy vérző fejjel távoztak onnan. A keresztények részéről Schier ékszerész esett áldozatul. A rabló csürhéből sokat összekaszaboltak és agyonlőttek. A nemzetőrség kezdetben jól viselkedett, addig, ameddig nem volt veszély, ám

amikor ez bekövetkezett, felkiáltottak: nem akarjuk a zsidókért agyonveretni magunkat. A Todesko-féle alapítványi épület *rommá* változott! A tetőt lerombolták, a padokat, tűzhelyeket, ajtókat, mindent széttörtek és szétromboltak. Iszonyatos látvány. Elpusztították a Szentírást, Ferenc császár arcképét stb. Miután ez megtörtént, nekimentek a boltoknak, amelyek a rácsokon kívül, a gettónak mind a felső, mind az alsó végén találhatóak. Ezeket valósággal kifosztották, az árukat szétszaggatták, ellopták, széttaposták, szertehányták. Több mint húsz üzletet teljesen kifosztottak, és a tulajdonosokat koldusnéppé tették. Rettenetes düh volt az, amellyel tomboltak, gyűlölettel, erővel, amely nem tudja, mit akar. Összezártak mindent, ami előtálálható volt. Az új hullaházat szétrombolták, egy ott fekvő halottat meggyaláztak és megcsonkítottak; a temetőben a sírokat feldúlták, a holtakat kivetették és bántalmazták. A katonaság gyéren volt jelen, és kőkockákkal üdvözölték, elvonult a csőcselék parancsára, és csak miután mindennek vége lett, jött vissza. Heiller katolikus lelkész és még több pap jelent meg és le akarta csillapítani a népet; semmit sem használt. A polgárok mindig csak a végrehajtott cselekedet után jöttek, és őrségeként álltak fel; de csak módjával, mert féltek, hogy a csőcselék most már a városra is rászabadul... De jól jegyezzük meg: ez nem pusztán zsidóüldözés volt, hanem szemérmetlen fosztogatás, lopás és orgazdaság, mert a csőcselék tudta, hogy büntetlenül cselekedhet. *Ez szándékos bujtogatás volt, amelynek sok vezére volt, és jóllehet, szégyen kimondani, polgári vezérei, akik a csőcseléknek pénzt ígértek.*

(m) 1848. május 13 és 20: Vörösmarty Mihály (1800–1855), “Zsidóügy”, *Pesti Divatlap*, 1848. első félévi folyam, no. 22–23 (Buda: Egyetemi Nyomda, 1848. május 13 és május 20), pp. 585–588, 617–620

Ú j a b b k i a d á s o k :

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 117–122

Vörösmarty Mihály, *Publicisztikai írások. Akadémiai és Kisfaludy-Társasági iratok*, sajtó alá rendezte Solt Andor & Fehér Géza (Összes művei, 16) (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977), pp. 80–88

I r o d a l o m :

Heller Bernát, “Hódolat Vörösmartynak”, in: *Évkönyv, 1901* (Budapest: Izr. Magyar Irodalmi Társulat, 1901), pp. 7–17

Zsidóügy

Nem lehet keserűbb a gúny a hirdetett egyenlőség és testvériség ellen, mint azon gyűlölet és düh, mely a zsidó nép ellen világszerte, s talán legvadabban honunkban nyilatkozik. A szabadság első tiszta napjai után, melyekben az emberi érzelmek legnemesebb gyöngyei pezsgettek fel, mozgásba jött a salak, hogy álkövetelései a jogok eszméjének napvilágát homályba borítsa. Miután a szabadság bátran fellépett elidegeníthetetlen jogaiért, nem akart hátra maradni a féktelenség is, s házbérelengedést, földfelosztást követelt s a kérelem békés eljárását sokan azzal gyalázták meg, hogy az egyenlőség nevében legelőször is a zsidókat döngetni s fosztani kezdték.

A bujtogatók kész anyagot találtak az általános ellenszenvben s a városi népesség egy részének a zsidók iránti gyűlöletében. Maga a hatalom, nagyobb teendői lévén, kényszerült egy időre hódolni e gyűlöletnek s a mindenben szabadelvű országgyűlés, bekövetkezhető zavaroktól félve, bizonytalan kézzel tette meg e tárgyban intézkedéseit.

Hogy e gyűlöletnek mélyebb gyökere van, kétséget nem szenved. E gyűlölet két, egymást kölcsönösen segítő vétekben gyökerezik: a zsidók elzárkózási hajlamában s a keresztények kirekesztési ellenszenvében és politikájában. A zsidó elzárkózik, mert a többi lakók társaságából kirekesztve van, s kirekesztetik, mert elzárkózott. Ezen örökké forgó keréken jár fel s alá a gyűlölet. Kinek a kötelessége e forgó kereket megállítani? Annak, aki hatalmasabb. Ki a hatalmasabb? Bizonyosan nem a zsidó.

Tekintsünk végig ezen vádakon, melyek a zsidóság ellen közönségesen felhozhatók.

Első vád: a zsidónak családi, vallási s üzleti elkülönözöttsége, csaknem ellenszövetsége a többi lakók ellen. Különc életmódjából eredő erkölcsi, melyek, mert a civilisált világtól eltérők, minden való vagy képzelt rossznak legesetébb gyanújában állnak.

A vallási elkülönözöttségről a zsidó maga tehet, a családiról már csak kölcsönös közelítés mind a két részről, az üzleti, foglalkozási különözöttséget egyedül csak az hárítja el, ki a zsidóságot arra kényszerítette – a társaság.

Mi a zsidó élet- és keresetmód káros befolyását illeti a többi lakosság erkölcsére, e részben magunk is vétkesek vagyunk, őrizetlen hagyván az ország határait s a városokat a mindenünnen betolakodó izraeliták ellen s befogadván őket korcsmásosokul s boltosokul (mert jobban fizetnek) a nép közé, melyet megrontottak. Haszonlesésünk utat nyitott a zsidónak, hogy a falukat ellepje, s most vádoljuk, hogy a népet mindenütt korhellyé tette s a romlást egész a családok belsejéig viszi. Azonban a vád mindenestre alapos, és súlyának egy része a zsidóságon fekszik.

Második vád: hogy a zsidó henye, semmi terhesebb munkát nem vállal örömet: a földműveléstől irtózik, s kevés kivétellel kereskedésből, hajhászatból él, vagy mivel az annyi népet becsületesen el nem tarthat, hamis üzletekből s a család minden nemeiből.

Hogy e vád egyik fele nem kizárólag a zsidót illeti, mindnyájan tudjuk; de az elsőt alig lehet egészen menteni, ha csak azzal nem, hogy sem céhekbe, sem jobbágyakul be nem fogadtatván, a kénytelenség vitte e pályára őket.

A harmadik vád: erkölcsi és testi romlottság- és rondaságuk, mely őket a többi népség előtt utálatossá teszi.

Ha meggondoljuk, mily keserű vádak ezek egyes zsidókra nézve, kik magokat kizáratásuk és saját fajuk zárkózottsága dacára értelmi s érzelmi tekintetben a társaság legnemesbei közé felküzdötték, kik magasabban állanak észben és erényben, mint igen sok azok közül, ki rájuk megvetéssel és gyűlölettel néz – nem a legnagyobb méltatlanság-e ez?

De itt a tömegről van szó. Ne vitassunk el a főnebbi vádaktól csak egy hajszálat is. Engedjük meg a zsidófaj általános romlottságát s erkölcsellenítő befolyását – s ekkor a gyűlölet természetes – vagy tagadjuk azt; valljuk be őszintén, hogy a zsidófajban saját bűneinket gyűlöljük, amint bizonyos is, hogy ők ott szeretnek

leginkább gyülekezni, hol az önkény s kiváltságok uralkodása alatt a nyomor elharapódzott, a butaság és szolgáltság nyitva áll minden erkölcstelenségnek.

A szabadság legében ők nem szaporodnak el, mi arra mutat, hogy élet- és kereset-módjuk a többi néposztályok megrontására vagy romlottságára van alapítva.

De legyen bármiként, legyen e gyűlölet igazságos, vagy mint vak dühből, kenyérféltésből eredő, a legaljasabb s legigazságtalanabb, a gyűlölet erősebb és általánosabb, hogy sem azt pusztá parancssal megsemmisíteni lehessen.

Itt több százezerre menő jogtalan honlakókról van szó. Ily esetben kötelessége a társaságnak szigorún bár, de nagyszerűleg intézkedni. A zsidók visszavonulása, hogy ne üldöztesse, másfelül a kormány elnézése azok iránt, kik a zsidót még törvény engedte állásából is kizavarják, apró zavargások, folytonos surlódás, dulakodások egyfelől, a rend helyenkénti visszaállításának szüksége másfelül, mind körjelei s palástolása nagyobb betegségnek, melyet gyógyítani nem merünk vagy nem akarunk.

A társaságnak, különösen a jövő nemzetgyűlésnek – induljon ki bár az igazságos vagy igazságtalan, de mindesetre meglevő gyűlölet szempontjából, vagy azon hitből, hogy a zsidófaj romlott s romlottsága ragályos – csak háromféle határozat közül lehet választania, ha célszerűleg akar intézkedni.

Az első határozat volna: *tűzessék ki határidő, melyen túl Magyarországon zsidónak lakni nem szabad.*

Illik-e szabad nemzethez ily határozat? megfér-e az egyenlőség és testvériség eszméjével, hogy egy egész népfaj az országból kiküszöböltessék? Most nem fejtegetem, csak azt akarom kimondani, hogy erre, ha kivihető, a nemzetnek joga van s mindenesetre, bármily kemény és szívtelen határozat volna is ez, mégis több józanság, őszinteség és becsület van benne, mint túrni oly lakosokat, kiket honfiakká, velünk egyenlőkké tenni méltóknak nem tartunk; mint megtartani őket s fel nem szabadítani, s ez által megörökíteni a szolgáltságot; mintha nem élhetnénk anélkül, hogy valakit gyűlöljünk, nem lehetnénk szabadok anélkül, hogy másokat elnyomjunk. Ez eltérésben azon oktalan és gyáva kegyetlenség van, hogy romlottaknak, veszélyeseknek hívén őket, vagy gyűlölvén vakon és engesztelenül, eltávolítani mégsem merjük, vagy nem akarjuk.

Azonban ily határozatot csak olyan ország hozhat, mely a kiköltözötteknek elkülönözött lakást s földet adni bír, mert a szomszéd országok nem fogják megengedni, hogy ennyi nép őket egyszerre megrohanja.

Ha ez nem tetszenék vagy nem volna kivihető, a második célszerű határozat lehetne: *tűzessék ki határidő (egy vagy két év), mely alatt minden magyarországi zsidó megkeresztelkedni tartozzék.*

Így szinte egy csapással megszabadulnánk minden zsidóságtól.

Nemzethez illő-e térítővé lenni? nem kérdés, mihelyt valamely vallást veszedelmesnek vagy botrányosnak lát s mihelyt a térítést emberibb módnak látja, mint az egyetemes kiköltöztetést, a kiköltözés egyébiránt ez esetben is szabadon hagyatván azok számára, kik áttérni nem akarnának.

Meglehet azonban, hogy e határozattól maguk a keresztények ijednének meg legjobban, kik kiváltságaikat a zsidók ellenében eddig oly híven megőrizték.

Ha sem az első, sem a második mód nem tetszenék, nem maradna egyéb hátra, mint a

Harmadik határozat, mely ebből állna: *minden magyarhoni lakos valláskülönbség nélkül, jogokra, teherviselésre, törvények előtt egyenlő.*

Mert ha sem kiköltöztetni, sem megtéríteni nem akarjuk, nem tehetünk sem okosabban, sem igazságosabban, mint hogy őket közelünkbe fogadjuk, megnyitván nekik iskoláinkat, céheinket (ha megmaradnának), hivatalainkat, családi s társalgási köreinket, s minden pályát, hogy velünk együtt a közös szabadságban fölnevekedvén, igaz és szorgalmas honfiakká válhassanak.

E három határozat közül kell választanunk, minden egyéb intézkedés éppen oly oktalan, mint embertelen.²⁵

Fehérvárról a zsidókat ki akarták űzni. Hová? Úgy akartak-e velük bánni, mint hajdan a sáskával: egyik határból kiverni, hogy a másikat annál éhesebben támadja meg?

Pesten egyszerre csak azt halljuk, hogy a zsidókat döngetik. Ez-e a forradalom, hogy miután minden szabadságot megnyertünk, a rendet tisztelni nem tudjuk? Méltók-e szabadságra, kik a petitiót veréssel kezdik el?

Pozsonyban ölték és fosztogatták a zsidókat.

Ez éppen oly gonosz tett, mint akármely más rablás, sőt annál sokkal gyalázatosabb, mert a szabadság nevében szemtelenül és nyilván hajtattott végre. Meggondolták-e, mit tesznek azok, kik a csöcseléket elnézésükkel ily lépésre bátorítják? A rablás kezdődik a zsidókon, végződik a többi lakosságon. S mi legyen a zsidóból, ha földönfutóvá tesszük, miután mindenéből kifosztottuk? Nem kényszerítjük-e magunk, hogy ha eddig csalt, ezután kétszeresen csaljon? Vagy mivel erre alkalmat nem marad, hogy rabló, gyilkos s gyújtogató legyen s ha már meg nem maradhat a föld hátán, legalább bosszút állon az embereken, kik őt megtagadták?

Vagy tegyük fel róluk a legnagyobb jámborságot: ők megadják magukat s a termékeny országban éhen vesznek el, rakásra hullanak. Rablás és döghalál, ez amit várhatunk, ha a kormány ereje meg nem töri vagy a közönség józansága el nem háritandja a kicsapongásokat.

Vagy kiköltöztetni őket, vagy megtéríteni, vagy jogainkat velük megosztani: más menekvés nincs. Ha felszabadítatlan megtúrjuk őket, kész anyagot hagyunk fenn a legcudarabb bujtogatásnak. Ők lesznek Magyarhon Irlandja, Éjszakamerika feketéi számunkra, rongy, melyet a szabadság zászlóján szalagul hordozunk, folt, mely Magyarország címerét beszenyezendi.

De ha kárhozzatom a keresztény közönséget a zsidók iránti gyűlöletért, nem menthetem a zsidóságot azon hanyagság- és könnyelműségeért, hogy a testvériség jogait oly mohón követelte, mielőtt maga a testvériség érdekében csak egy lépéssel is előbbre jött volna. Európa egyetemes gyűlölete sokkal hangosabban kiált,

²⁵ Nem szólok én itt az ellen, hogy amely zsidóság legújabb időkben törvény és rendeletek ellenére betolakodott, az hazájába vissza utasítsassék, ha vagy becületes keresetmódot, vagy elégséges vagyont kimutatni nem tud. Ezt saját belbékénk s honfitársaink jóléte parancsolja. Sőt azt is szükségesnek látom törvény vagy ideiglenes rendeletek által meghatározni, hogy jövőre minél kevesebben s a legszigorúbb feltételek alatt bocsáttassanak be; mert az ország annyi henye s idegen szellemű népet saját megromlása nélkül továbbra be nem fogadhat. – Általában nekünk a honosítást igen szigorúan kell vennünk, ha elboríttatni nem akarunk. (Jegyzet az eredeti szövegben.)

hogysem ezt okoskodással elnyomni lehessen. A szabadság minden keblet megnyitott, csak a zsidó maradt meg sötét, gyanús zárkózottságában, külön szertartásaival, ünnepeivel, mesterségesen tanult dialectusa- s kiváltságos ebédeivel. A legmakacsabb faj, mely valaha a világon létezett, szoros összetartása által éppen oly sértő, mint veszélyes; minden állapot engedett az átalakulásnak, a zsidó nem sietett megragadni e kedvező pillanatot, hogy magát az ezredévek szennyéből és nyomorából egy nagyszerű határozat által örökre kiemelje.

És zsidók-e ezek? Zsidóul talán minden századik tud: tehát nem nemzetiségüket féltik. Ők vallási szertartásaikat féltik. Mit ad nekik ez? Talán magasabb erkölcsiséget? Nem, mert az egész világ által az ellenkezőről vádoltatnak. Talán nagyobb szabadságot és függetlenséget? Ellenkezőleg van. A vallás nekik szolgáltságot ad s a népek gyűlöletét, s kárpótlásul pénzt, mellyel a függetlenséget megvesztegetés által továbbra is megvásárolhatni reményök van.

A zsidó eszes, ügyes, életrevaló. Nem látja-e be, hogy e helyzet rá nézve meggyalázó? nem talál-e szebb pályát magának, díszesebb foglalkozást, mint élni honfitársai együgyűsége, gyarlósága és bűnei után?

A vallás, habár Istentől eredett is, olyan, milyenné azt az emberek csinálják. Midőn minden vallás igyekszik kibontakozni a külsőségek bilincseiből, s az erkölcsiséget és civilizációt akarja fölül tekinteni, nem most lett volna-e ideje, hogy az izraeliták vallásuk moráljáról az évezredek rozsdáit letöröljék? hogy ledöntsék e korlátot, mely őket a többi népségtől elválasztja; elhárítsanak mindent, mi vallásukat rossz vagy hamis erkölcsi elvek gyanújába hozza? hogy évezredek óta ki nem vihatván szertartásaik diadalát, vagy bevehetőségét, megragadják e szabadság-teremtő pillanatot s nagyobb szabású reformok szerint átalakulva, visszaadják magukat az emberiségnek, melytől oly sokáig elszakadva voltak?

Nem kellene feledniök, hogy testvériséget csak testvérek követelhetnek.

Még egy van, mi a zsidó életében megrovásra méltó. A dologkerülés annyira vérében van, hogy gyufát árul teljes életében, vagy rongyos ruhákat szed inkább, mint földet műveljen. Magyarhon földművelő ország, s hol eddig zsidó árendás volt, a földet keresztények által műveltette. Nem kellene-e a jobbak- és tehetősebbeknek oda munkálni, hogy a zsidóság többféle foglalkozásra, különösen földművelésre is szétoszlának, s így a többi néphez mindinkább hasonlóvá lenne, s miután népiesség és valódi munkásság által e honban meggyökeresedett, nem kelhetne-e föl megifjúdott erővel, mint a föld fia, hogy teljes joggal és képességgel s tiszta lelkiismerettel a többi honfiak sorába lépjen?

Mert ha a zsidóság, részéről is, e közelítő lépést nem teszi, mit használhat a legbölcsebb törvényhozás, mely például az ajánlott határozatok közül a harmadikat magáévá teszi? Végrehajthatatlan törvényt hozott, mely egyfelől a keresztény nép gyűlöletén, másfelől a zsidó nép zárkózottságán hajótörést szenved, mely a gyűlöletet talán még nevetni fogja az által, hogy olyakat bocsát be a jogok korlátaiban, ki, magokat vallásuk korlátaiban által a többi néptől folyvást különözve tartják.

Azért, ha egy és más részről nem akarjuk megörökíteni a bajt, ha a legemberibb határozatnak sikert óhajtunk, (annak ti., hogy a zsidók a többi honfiak minden jogaiban részesüljenek) nem elég az egyik féltől követelni engedékenységet és igazságot, hanem meg kell tenni a közelítő lépést a másik részről is.

Ha a vén Európa népe az ifjú Amerika életerejével bírna, azt kellene mondanunk: minden vallás szabad; bízhatnánk az emberek ép szívében, józan eszében, hogy minden rossz elem fel fogja emészteni, hogy a zsidófaj vagy megjavul köztünk, vagy átalakul, vagy elhagyja az országot azon rész, mely szennyes és embertelen szenvedélyeinek tápot nem talál. De mi magunk is nyakig levén babonában, balítéletekbe, csakhogy számosabban, mint a zsidók, s náluknál hatalmasabbak, nem tehetünk egyebet, mint őket minden visszataszító szertartásaik és szokásaik elhagyására szólítani fel, hogy részünkről az idegenkedőket társaskörünkben s törvényhozásban a zsidók közelítő lépésének elébe menni kényszeríthessük.

Mindőn ezt tehetni fogjuk, egyszersmind saját gyarlóságainkról mondtunk le, nem követelvén egyenlő szokásokat és erkölcsöket azoktól, kiket oly sokáig kirekesztve tartunk, s nem rekesztvén ki azokat, kik továbbra különködni nem akarnak.

Még egy szempontot kell érintenem. A keresztény és zsidó vallás kérdésében kelet és nyugot érintkezik: kelet örök merevsége s nyugat minduntalan megifjúdó kigyói természete nem hagynak kétkednünk a felett, hogy a haladás és diadal e mellett van. A keleti merevség minden kéjeivel s családi szabadalmaival meg nem állhat ott, hol a nyugoti általánosabb s így emberibb szabadság csak félig meddig is erőre kaphatott. A keresztény nyugat átalkodott hite vagy képmutatása, mellyel minden kicsapongásai mellett is a családi élet szigorúságát követeli vagy hazudja, nagy előnnyel bír a családi szabadosságba kéjtelgő kelet fölött az által, hogy a nevelést szent kötelességül s főgondul a szülőknek kebelébe oltja. Így nevelkedik fel egy erőteljesebb, munkásabb, műveltebb és emberibb faj, mely hasonló elvek és gyarlóság mellett hasonló kötelességet örökölvén, a keleti nevelésű faj felett mindig előnnyel bír.

Lehet-e ily fajjal a keleti vallások népeinek minden módosítás nélkül egyesülni? Bizonyosan nem. A keleti szertartások- és szokásoknak enyhülni s nyilván vagy titkon módosulniok kell, hogy ezen egyesülés megtörténhessék.

Így egyesültek a keresztény közönséggel azon izraeliták, kik vallásuk külsőségeiről s nem lényeges vagy hibás szabályai- s elveiről önként lemondottak.

Most felengedtek a társaság osztályainak kérései, minden puha és önthető állapotban van, most kell és itt, hol a civilizatio bármi halványsugára kelettel érintkezik, megtenni az egyesülés kísérletét.

Az egyesülés csak úgy történhetik célszerűleg és maradandólag, ha ahhoz mind a két fél a lehető legszabadelműbb reformokkal járul. Egyoldalú intézkedés bármelyik részről elősegítheti az ügyet; de nem lesz képes bevégezni úgy, mint azt a kor nagyszerű mozgalmái után várni, az ország nyugalma és becsülete, a testvériség elve szerint kívánni lehetne.

Vörösmarty Mihály

(n) 1848. július 24: Magyarország s hozzá kapcsolt tartományokbeli izr. lakosok megbízottai, "Beadvány az országgyűléshez"

K i a d á s o k :

*, *Magyar-Zsidó Szemle*, (1885), pp. *, kül. p. 72–73

Venetianer Lajos, *A magyar zsidóság története, különös tekintettel gazdasági és művelődési fejlődésére a XIX. században* (Budapest: Fővárosi Nyomda Rt., 1922), második, rövidített kiadás (Budapest: Könyvértékesítő Vállalat, 1986), pp. 194–195
Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izs. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 147–148

Hazánk tisztelt képviselői!

Alólírtak Önöktől Magyarország s hozzákapcsolt tartományokbeli zsidók nevében, *igazságot, szabadságot s egyenlőséget* kérnek.

Kérjük azért, mert arra jogunk van, mert isten és ember előtt igényt tarthatunk reájuk. Avagy nem volna-e kigúnyolása az igazságnak, eltorzítása a szabadság fogalmának, meghazudtolása az annyira fenyegetett egyenlőségnek azoknak áldását megtagadni egy néptől, melynek gyengeségén kívül egyéb vétke nincs?

(...)

Mi azért kívánjuk jogainkat, mert emberek vagyunk – mi egyenlők akarunk lenni e haza minden más lakosaival – *egyenlők terheiben és áldásaiban*, mert mi szintúgy vagyunk fiai; itt születünk, itt nevelkedtünk, itt szabadon élni, halni akarunk, s nem lehet senkinek hatalmában, kivéve az erőszakot, minket szeretett anyánk keblétől elutasítani, szeretetéből kitagadni – csak egy percig is tőlünk azt megvonni, mit isten kezéből bírunk, minek tudatát a természet szíveinkbe oltá.

Képviselők! E szép hazának békéjét kül- és belelenség dűlja fel, a magyar nemzet szabadságát, létezését vesz fenyegeti, s lehet-e az magyar ember, lehet-e az hazafi, ki ugyanazon sorsra akarja felebarátját kárhóztatni, melyből maga szerencsésen kikerült, ki, midőn a szabadság gyilkosaival szembeszáll, ártatlanokat börtönökbe sülyeszt?

Törvényhozók! Legegyenesebb politika igazságosnak lenni, mert az igazság diadalában az istenség nyilatkozik, s mert az igazság bosszút áll minden megsértőjén, minden megfertőztetőjén. Mivel nem tudtak igazságosok lenni, elvesztek nemzetek, megsemmisültek álladalmak. – *Mi lehet azonban igazságtalanabb, mint a honi lakosok egy részére csak terheket róni, az álladalom jótéteményeiből pedig őket kizárni?*

Magyarok! Nyújtsatok testvérkezet, nektek is, nekünk is, érdekünkben van testvéri keblekre számolhatni, mi született vértanúi vagyunk a szabadságnak, elődeink mind elvérzettek ezen kincserti küzdelmökben, s azért mi annak becsét méltányolni tudjuk. – Mit a háromezredéves történet őseinkről bizonyít, annak jelét mi magunk is a legközelebbi események, s vészdús napokban adtuk; hogy a szabadságért lángolunk, hogy hazafiúságban bennünket egy néposztály sem múl felül, hogy állhatatosságunkat, kitartásunkat, semmi csapás, semmi szerencsétlenség meg nem ingathatja. Európának szabadsága kivívásában minden tartományában hitfeleink dicséretesen harcoltak, – sorainkból is hullottak áldozatok a népfenség oltárán, – s meggyalázva, visszautasítva, lábbal taposva bár, azon szavak hallatára: veszélyben van a haza! – testvéreink közül számosan mentek a halál torkába, míg más nemzetiségek számos része ezt tenni vonakodott, vagy éppen az ellenséggel szövetekezett; számosan siettek vagyonukkal járulni a haza szükségei fedezésére, készséggel, lelkesedéssel.

Mi ügyünknek igazságos volta érzetében reméljük, hogy önöket is irányunkban az igazság vezérlendi, *az igazság, mely nem kegyelmet, nem félszeg rendeleteket, nem*

jogokat s engedményeket, hanem jogegyenlőséget osztogat minden lakosra nézve, különbség nélkül.

Legyenek igazságosak, s ezen paizzsal győzni fognak; a jó ügy, melyet kivíni a magyar nemzet hivatva van, *négyszázezer embert, kik lelkesülni, kik áldozni tudnak, azonnal nyerend.*

Pesten, 1848. évi július 24-én.

Magyarország s hozzákapcsolt tartományokbeli izraelita lakosok megbízottai

(o) 1848. július 21: Löw Lipót a zsidó honvédek eskütételéről, *Kossuth Hírlapja*, no. 26 (1848. július 30)

Sellye, július 21-kén.

Ma reggel történt néhány nemzetörnek a nemzetőri zászlóhozi felesküdtetése. Ez alkalommal az auditor elmulasztotta az izraelita nemzetöröket figyelmeztetni, hogy az esküforma keresztyéni részénél, mely a törvényben: “stb” betűk által megjelölve van, kezeiket leeresszék, s csak annak végeztével folytassák az esküt. Eléggé tudva van, miképp mi izraeliták a szentháromság dogmáját nem hisszük: fel nem tehetik tehát rólunk, hogy mi ezen dogmát esküvésünkbe berekesszük. Az auditor urak erre figyelni méltóztassanak. – Löw Lipót, pápai főrabbi.

(p) Ignaz Einhorn, Zsidók a szabadságharcban

Ignaz Einhorn, *Die Revolution und die Juden in Ungarn. Nebst einem Rückblick auf die Geschichte der Letztern* (Leipzig: Carl Gewibel, 1851)

F o r d í t á s :

Einhorn Ignác (Horn Ede), *A forradalom és a zsidók Magyarországon* (Europica Varietas) (Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Román Filológiai Tanszék, 2000), pp. 136–140 (Fenyő István fordítása)

(...) A zsidó mindenekelőtt mint a magyar érzület hordozója jön számításba a *nem* magyar országrészekben. (...) Kevésbé feltűnőnek fogjuk ezt találni, ha meggondoljuk, hogy a magyar *nép* a zsidókat majdnem mindenütt barátságosan fogadta körébe, hogy magasabb képviselői, az országgyűlés és a kormány csak a mulasztás bűnével voltak terhelhetők, miközben más néptörzsek valójában durva ellenségességgel viseltettek a zsidók iránt. Főként a városok német polgárai voltak azok, akik zavargásokat támasztottak ellenük, vagy legalábbis kiűzték őket a nemzetőrségből. Északon a szlovákok a legnagyobb mértékben kifosztották a zsidókat. A szerbek és a rácok²⁶ kegyetlen üldözésük céltáblájává tették őket, hol azért, mert német nyelve miatt német elemet láttak benne, hol azért, mert régóta magyar érzületűeknek ismerték őket... (...) Így történt, hogy a kormány és az országgyűlés velük szemben gyakorolt igazságtalan eljárása ellenére mindinkább a magyarok ügyéhez vonzódott, olyannyira, hogy még akkor is a legmelegebb

²⁶ Értsd: horvátok.

rokonszenvvel viseltetett iránta, és azt ki is nyilvánította, mégha egész környezete magyarellenes is volt. Ahol a magyarság csupán gyengén volt képviselve, hű harcostársra lelt benne a nem magyar elemek ellenében. Ahol pedig egyáltalán nem volt képviselve és egyedül a harcot nem vehette fel, ott a zsidó legalábbis semlegesként viselkedett, s így csökkentette azt a haderőt, amelyre az ellenség számíthatott.

Azokban az országrészekben, amelyek a magyar kormány ellenőrzése alatt állottak, a zsidó a legnemesebb készséget mutatta, hogy vagyont és vérének annak a kormánynak a rendelkezésére bocsássa, amely a március utáni első hónapokban védelem és oltalom nélkül kiszolgáltatta őt a csöcselék dühének. Amikor a nemzetőri szolgálat mindenütt komollyá és veszélyessé kezdett válni, a zsidókat mindenütt ismét belépésre szólították fel. Minden elszenvedett méltatlanságot feledve azonnal eleget tettek a hívásnak. S jóllehet újoncok voltak, míg sok keresztény bajtársuknak évek óta, másoknak hónapok óta alkalma volt a fegyverforgatásra, mégsem hallottuk soha, hogy egy zsidó a szolgálatban kevesebb szorgalmat, a fegyverforgatásban kevesebb ügyességet, a harcban kevesebb bátorságot mutatott volna fel, mint keresztény szomszédja... Amint 1848 augusztusában az első tíz honvédszászlóalj, utóbb a nagy nemzeti hadsereget felállították, a zsidók tömegesen léptek a zászlók alá. Sokan igen sokan mint magyar hazafiak, de a legtöbben vitathatatlanul mint menekülést kereső zsidók. (...) Azt is tekintetbe kell venni, hogy a zsidók megélhetési módja oly nagyon korlátozott volt, a keresztényeknél sokkal nagyobb számban akadtak köztük *olyan* emberek, akik meghatározott megélhetés nélkül, csak a véletlen jövedelemből éltek, s ennél fogva könnyebb volt a nem megalapozott egzisztenciát felajánlani, azt a hadiszerecsére bízni... Innen az a jelentős részvétel, amellyel a magyar zsidóság a nemzeti hadseregben kitűnt. (...) A harcokban tanúsított magatartásukkal a legszélesebb körben meg voltak elégedve, s osztatlan szeretet és tisztelet övezte őket mind bajtársaik, mind felsőbbségük körében.

Jelentős volt az a részvétel is, amelyet a zsidók a nemzeti harc *közvetett* támogatásában vállaltak; a háborús szükségletek előteremtésére gondolunk. Az egyenruhabezorgatásban igen sok zsidó kézműves dolgozott; ennek, miként a fegyvergyártásnak és másnak is az ellátását főleg zsidó kereskedők biztosították. 1848 nyarán, amikor a béke még látszólag fennállt, harci készülődésről csak a rácoknál és a szerbeknél [helyesen: horvátoknál és szerbeknél] volt szó, ennél fogva nyilvánosan és legálisan gyakorolták ezt a tevékenységet, a keresztény kereskedő és kézműves mindenesetre versenyzett a zsidóval. (...)

Tudvalevőleg a zsidó, mivel évszázadok óta tevékenységét egyetlen területre korlátozzák, a kereskedelmi vállalkozásokban több leleményességet, nagyobb kedvet és bátrabb vállalkozási szellemet tanúsít, mint keresztény pályatársa. Ezúttal még hazafisága is segítségére sietett. Ezzel semmiképpen sem akarjuk azt mondani, hogy a zsidó szállító hazafiságból folytatta üzletét; tudjuk jól, hogy a kereskedő mint olyan, csak a számtani érzéseket ismeri, és hogy a magyar zsidó szállítókat inkább a Kossuth-bankók szeretete, mint az általa képviselt ügy iránti lelkesedés készítette veszélyes vállalkozásokra. De a hazafiság, amely a zsidó kereskedőt mint zsidót táplálta, Magyarország győzelmét mint bizonyosat engedte számára elképzelni, s ennek révén a veszélyt felfedeztetés esetén kevésbé nagynak, a nyereséget siker esetén a valóságosnál nagyobbak vélte. A kereskedő számára

tehát több esély mutatkozott a sikerre, mint a kudarcra, és jó kedvvel foghatott vállalkozásához... Lényeges szolgáltatásokat teljesített a zsidó magyar ügy számára 1849 első tavaszi hónapjaiban is, amikor Windischgrätz herceg²⁷ Pesten az összes Kossuth-bankót érvénytelennek nyilvánította. Ennek ellenére a zugkávéházakban a váltakozó hadihíreknek megfelelően körülbelül 60–90 %-os ingadozással árusították, minden tilalom ellenére az egész országban olyan kurzus alakult ki, amely az osztrák bankjegyeknek alig állott mögötte; úgy, hogy a magyar kormány az elfoglalt országrészekből odaszállított árukért folyamatosan a saját bankjegyeivel volt képes fizetni, ami számára rendkívül üdvös volt.

E három pontra, nevezetesen a magyar érület képviselőjére nem magyar tájakon, a hadseregbe való belépésre és a háborús szükségletek szállítására korlátozódott a zsidóság részvétele a magyar forradalomban.

(...)

(q) 1848. december 21: A zsidó község közigazgatási (politikai) állása a Pest városi közgyűlés előtt

(q/1) Hírlapi tudósítás, *Pestvárosi Tudósítások*, (1848. december 21), p. 3

Ú j a b b k i a d á s :

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 184–186

I r o d a l o m :

Spira György, *A pestiek Petőfi és Haynau között* (Budapest: Enciklopédia Kiadó, 1998), p. 403 skk.

*Rottenbiller Elnök.*²⁸

Az izraelita község az iránt folyamodott a hatósághoz, hogy miután a 1833. évben felsőbb helyen megerősített alapszabályai értelmében a község szükségéinek fedezésére, milyenek az iskola, templom, kórház stb. költségei, joga volna a *koscher* húsnak minden fontjától egy váltó krajcár díjt szedni, ami évenként 20.000 forintot felüli jövedelmet adott, – történt azonban, hogy a zsidóknak míveltebb és gazdagabb része a húst nem izraelita, hanem egyéb mészárszékekből hoztván, a teher alól egészen kibujtak, s a teher a szegényebbekre nehezedett; – hogy tehát a terhet minden izraelita aránylag viselje, s az ellenőrséget is gyakorolni lehessen, a község abban állapodott meg, hogy e terhet vagyonaránylag kívánja tagjai közt kivetni oly móddal, hogy a gazdagabb izraelita 100 forintnál többel ne terheltesék, a legkisebb summa pedig 2 forintot tegyen, az éppen szegény izraeliták pedig minden fizetéstől felmentetvén, még segélyt is nyerjenek a közpénztárból; s ezen adózásnak könnyű és egyszerű beszédésére nézve azt határozta, hogy minden font

²⁷ Hg. Alfred Windischgrätz /Windisch-Grätz (1787–1862) tábornagy, katonai főparancsok Magyarország területén (1848. december 18–1849. április 12).

²⁸ Rottenbiller Leopold / Lipót (1806–1870) ügyvéd, 1843 óta Pest alpolgármestere, 1848 júniusától polgármester, a Pest városi Közcsendi bizottmány / Pesti rendre ügyelő bizottmány elnöke.

koscher hús után az illető vevő egy krajcár értéket képviselő jegyet kap, mely jegyek annak idejében összeszámíttatván, ha a summa valakinek tartozását meghaladja, az készpénzben visszatérítést nyer, ha pedig az összeszámított summa a reá rótt tartozásnál kevesebbet tenne, a többit kész pénzzel pótolja. – Ennek foganatba vételére nézve az izr. község a városi hatóságtól engedelmet kér.

Az e tárgyban kiküldött bizottmány véleménye a jóváhagyás mellett nyilatkozik.

Rottenbiller polgármester megjegyzi, hogy e lépésre az izraelitákat leginkább az kényszerítette, mert a szabad húsvágás megengedése óta a vevőket nem ellenőrizhetik s ennek következtében a kútforrás annyira kiapadt, hogy alapítványi tőkékhez is kénytelenek voltak nyúlni. (...)

Eközben *Szilágyi* azt hozza fel, hogy az izraelitáknak ezen kérelmét teljesíteni annyit tenne, mint elhatározni, hogy a hatóságnak assistentiája mellett hajthassa be a község a tartozásokat, ezt pedig a hatóság nem teheti.

(...)

Mátrai Gábor (...). Ebbe a városi hatóságnak nincs joga avatkozni, végezzék el az izraeliták maguk közt.

*Graefl*²⁹ szinte ezen nézetben van, de mivel az adminisztrationalis és némely törvénykezési dolgokba is belevág, így például az örökségeket, gyámsági ügyeket saját hatóságuk által kezelik, s e szerint a zsidó község közigazgatást is foglal magában, azt megszüntetni kívánná, mert ez a helyhatósághoz tartozik. Csak az a kérdés, lehet-e őket kényszeríteni? Ennek folytán felolvastatott a községnek kérelme, községi tisztviselőinek újból választathatása iránt, mit a bizottság is jóváhagyott, kinevezvén előlegesen az illető tisztviselőket.

Szilágyi azt látja innen, hogy a zsidók emancipációt akarnak, s mégis a hatóságban hatóságot akarnak képezni. A város kebelében egy más hatóságot elismerni nem lehet, akinek baja van, keressen a rendes hatóságnál orvoslást.

Mráz. Ha a zsidók akarják az emancipációt, ne separálgassák magukat, hanem ismerjék el polgári tekintetben azon bírót, kit a keresztények s így maguk fogják magukat emancipálni.

Elnök Rottenbiller. Hogy ezen tárgyat a tanács is fontosnak tartotta, onnan kitetszik, mert nem akarván intézkedni a közgyűléshez utasította. – Mi a dolog érdemét illeti, annyi igaz, hogy az izraelita községnek felsőbb helyen jóváhagyott szabályai vannak, melyek értelmében a *Koscher* hústra adót vethet, s tisztújítást tarthat. Az ebbeli felsőbb rendeletek a városi levéltársban találhatóak, s azokat ignorálni nekünk sem lehet, s míg e részben újabb rendelkezés történnék, ideiglenesen meg kell hagyni az előbbi állapotot.

Graefl. Az eddigi privilégiumokat az 1848-diki törvény³⁰ mind eltörölte, hogy a zsidók kivételnének, arról szó nincsen. Azért bátran kimondhatjuk, hogy az izraelita község mint politica adminisztrationalis testület többé nem létezik, s e szerint az árva pénztár a városi pénztárba általteendő, a tartozások pedig a városi

²⁹ Graefl Ferenc (*) városi főbíró.

³⁰ 1848:xxiii. tc., 2. §.

hatóságok előtt tárgyalandók, vallási dolgokban pedig az izraeliták a többi vallásfelekezetek példájára utaltatnak.³¹

(...)

Elnök. Tehát az izraelita község mai naptól fogva, mint politico-administrationalis testület megszűnik létezni, s a választmány megbíztatik, hogy e határozat értelmében a szükségeseknek a hatósághoz áttételét eszközölje; s ez alkalommal azt is kijelentjük, hogy az izraelitáknak egyházairól, iskoláiról sat. gondoskodni fogunk. (*Helyeslés!*)

(q/2) Határozatok

K i a d á s :

Groszmann Zsigmond, "A pesti zsidó gyülekezet alkotmányának története", in: Guttmann Mihály, Hevesi Ferenc, Löwinger Sámuel & Friedman Dénes, szerk., *Emlékkönyv Hevesi Simon (...) papi működése negyvenedik évfordulójára* (Budapest, 1934), pp. 126–172, kül. p. 152–153

17.219. (...) Miután egyedül a törvényhatóságoknak, sőt ezeknek is csak a törvényes korlátok közt van joguk az egyenes, szintűgy a mellékadónak kivetésére és behajtására, folyamodó izraelita községnek, mely különben is a mai napon 17.528. sz. alatt hozott közgyűlési végzésnél fogva csak vallásos testületként állhat fenn e város körében, községi költségeinek fedezéseül hitsorsosaira kivetni szándékozott kötelezőleges adónak behozatalára a kívánt engedelem meg nem adathatik, sőt az indirect adói természetű coscherhús árulási díjnak javadalomképeni szedésétől is eltiltatni rendeltetik; szabadságában állván egyébként az eljáró bizottság által e felől értesítendő izraelita községnek, hogy a szoroson vett vallási és humanitási célokra szükséges költségeket, itt helyben levő reformat evangelika és görög nem egyesült vallásbeli községek példájára – önkéntes adakozás útján hitsorsosaitól beszerezhesse.

17.528. A helybeli izraeliták előjáróságának új községi választásig – ügyei igazgatásául választmányt alakítani kérés folyamodványa tárgyában kiküldött hatósági bizottságnak jelentvénye tárgyalás alá vétetett. – Minthogy a helyi izraelita község eddigi szerkezeténél fogva vallásos ügyeinek elintézésén kívül hitsorsosai irányában valóságos helyhatósági jogokat is gyakorol, sőt azokat magának tovább is fenntartani kívánja, az 1848-ik évi XXIII. tc. 25. § világos rendeletekint pedig e városnak mint törvényhatóságnak az idézett §-ban említett kivételeken kívül rendőri, büntető és magán jogi tekintetben minden e város

³¹ A közgyűlési jegyzőkönyv részletesebb szövegezésében: "Miután egyedül a törvényhatóságoknak (...) van joguk az egyenes, szintűgy a mellék adóknak kivetésére és behajtására, folyamodó izraelita községnek (...) községi költségeinek fedezéseül hitsorsosaira kivetni szándékozott kötelezőleges adónak behozatalára a kívánt engedelem meg nem adathatik, sőt az indirect adói természetű coscherhús árulási díjnak javadalomképeni szedésétől is eltiltatni rendeltetik; szabadságában állván egyébiránt az (...) izraelita községnek, hogy a szoroson vett vallási és humanitási célokra szükséges költségeket itt helyben levő reformat, evangelika és görög nem egyesült vallásbeli községek példájára önkénytes adakozás útján hitsorsosaitól beszerezhesse." Idézi Spira György, i. h.

határában létező személyek és javak kiváltságaik különbsége nélkül s e szerint a pesti izraeliták is alávetve lennének; ennél fogva a helybeli izraelita község közigazgatási (politikai) testület minőségében többé nem tűrhetvén, mint ilyen ezennel megszüntetnek kijelentetik s egyedül csak vallásos községként fennállani engedtetik; mi felől őt tudósító bizottmány e határozatnak fogamatba vétele mellett értesíteni s egyszersmind az eszközöltekről jelentést ide bemutatni fogja.

(r) 1849. február 11: Hg. Windischgrätz Alfréd, Proclamatio (Buda, február 11, 1849)

K i a d á s :

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 189–190

(...) Végtere még a Budai és Pesti s kiváltképpen az Ó-Budai zsidókat intem, hogy minden akármilyen néven nevezendő a fölségsértő Kosuth-tal s az úgynevezett honvédelmi bizottmánnyal és a pártütő országgyűlésseli egyetértéstől őrizkedjenek, mert bizonyos tudomásomra esett, hogy a pártütők által többnyire éppen az izraeliták használtatják magokat kémekül és szállítókul, valamint a hamis és balhíreket terjeszteni is igen igyekeznek, hogy ez által félelmet, bizalmatlanságot gerjesszenek. Azért minden izraelitáért, aki a fentemlített vétkek miatt hadi- és rögtönítélet által elítéltetik, azon zsidó község, melyhez tartozik, 20.000 p. frt. birsággal fog büntettetni.

(s) 1849. április 14: Az óbudai zsidó község határozata Windischgrätz felhívása felől

K i a d á s :

Zsoldos Jenő, szerk., *1848–1849 a magyar zsidóság életében* (Budapest: A Pesti Izr. Hitközség Leánygimnáziumának és Ipari Leányközépiskolájának 48-as ifjúsági bizottsága, 1948), pp. 190–191

Az óbudai izraelita-község Windischgrätz herceg tábornagy úr f. é. febr. 11. proclamációjára következőben, ugyanazon hó 14-én tartott községi ülésében, tanúsítandó, mennyire törekszik minden jó és igaz után, következő határozatot hozott:

„Tisztelt gyülekezet! Mai egybehívásunk alapjául következő szomorú és mindnyájunkat lesújtó ok szolgál.

A kir. biztos úrtól azon parancs érkezett hozzánk, hogy hétfőn, f. hó 12. a hadbureau politikai osztályában jelenjünk meg. Ide érkezvén, ott találók a pesti és újbudai községeket is egybegyűlve, mire egy rövid beszéd után a rendőr-főnök úr azonnal felolvasta előttünk Windischgrätz herceg ő magassága proclamációját, melyben ő igen nyomatékosan nyilvánítja nem-tetszését a zsidók magaviselete felett; és ha már általában felette elszomorított és lesújtott bennünket: annyi büntetésre méltót kimondva hallani és alkalmazva látni vallástársainkra: úgy szívünknek végképp meg kelle repedni és térdeinknek reszketni anyahelyünk ily

lealázásán és megbélyegzésén. Ó-Budán fájdalom leginkább ostoroztatik, mint rejtekhelye, menedékhelye, orgazdák, szállítók, kémek és Kossuth-féle állítólagos győzelmek terjesztőinek. És e proclamációban mindnyájan egymásért 20.000 pengőftnyi pénzösszegre is vagyunk kárhozhatóak, az utóbb nevezett három vétéség mindegyikeért.

Uraim! Szent vallásunk parancsolja: “Féld az istent és királyt.” A Talmud mondja: “A felség földi fénye – homálya az isteni felségnek.” De szent vallásunk továbbá azt is parancsolja, hogy ne kíméltessék a bűnös. “Irtsd ki a gonoszt körödből” – mondja az írás. – Egyesüljünk és fürkésszünk ki minden rejtekhelyet, hova a bűn elbúvik, mely törvényes királyunk ellen valamit merészel. – A történet tanítja, hogy a zsidó általában soha sem vett részt fondorlatok- és népfelkelésekben; és valamint a két földszark örökké kerülnek egymást és a víz irtózik a tüztől: mi is kiválasztandjuk és kizárandjuk körünkben mindazokat, akik az említett vétéségek részesei lesznek.